PADÁNYI·VIKTOR·

RÁKÓCZI

Akárki vagy is, akinek ez a könyvecske a kezébe kerül, kérünk, adj három órát Nagymagyarországért. Három óra különmunkát tudsz találni minden esztendőben, s ha ezt nagybeteg Édesanyánkra gondolva elvégzed és gyümölcsét revíziós alapunkra befizeted, könnyű lesz a szíved, mert a világ legelhagyottabb népéért tettél valamit.

Ne támasszon benned kétséget az, hogy az összeg kicsi, nem Te adsz egyedül. Már eddig is százan meg százan adtak és még ezren és ezren fogják követni példádat.

Teljesítsd és add tovább a kérést: "Adj három órát Nagymagyarországért!"

A borítólap
Lehoczky Gy. alkotása

PADÁNYI VIKTOR: RÁKÓCZI

1711— 1961

A NAGYMAGYARORSZÁGÉRT MOZGALOM

kiadása

MELBOURNE 1961

A kiadásért dr. Padányi Viktor felel.

ELŐSZÓ

A Bujdosók Fejedelmének könnyes és dicsőséges emlékezete soha még a magyarság számára olyan időszerű nem volt, mint a számunkra ma idekint. A Princeps Magnificus, aki százkilencvenöt évi száműzetés után visszatért a földre, ahol ősei nyolcszáz esztendőn át éltek, számunkra jelkép és példaadás, és ez az igénytelen kis könyv az ő bujdosókhoz intézett utolsó parancsa, amely negyedévezred ködös messzeségéből, kuruc lovak dobogása és tárogatók rikoltozása mögül érkezik hozzánk, egy új nemzeti tragédia új bujdosóihoz.

Rákóczi nem halt meg soha. Rákóczi él és a fejetlen és marakodó emigrációnk egyetlen vezére ő, történelmünk legtisztább csillogó és kétszázötven év távolságából is meleget sugárzó alakja, a kufárok és szláv-cselédek kezén vergődő Magyarország Vezérlő Fejedelme.

Legyen ez a kis könyvecske tanúbizonysága annak, hogy hűséges kurucai kétszázötven esztendő után sem felejtették el neki a tettet, amelynél szebb, igazabb és magyarabb történetünkben nincs.

Idegenben, a bujdosás tizenhetedik esztendejében

a
NAGYMAGYARORSZÁGÉRT MOZGALOM

I.

A HÁTTÉR

Szegény legénynek olcsó a vére,
Alig két garas egy napra bére,
Azt sem tudja elkölteni mégis végtére
Két lator közt egy hazáért omlik ki vére.

Kuruc dal

Ezerhétszáznégy tavaszán borzalmas röpiratot olvastak Moszkvától Londonig mindenfelé Európában. A röpirat, amelyet Rákóczi Ferenc zborói kiáltványának terjesztése céljából a nagyszombati egyetemi nyomdában nyomtak, olyan szívbemarkoló képet nyújtott a magyarországi állapotokról, hogy az olvasóknak végigfutott tőle a hátukon a hideg s mikor a magyar király címét viselő Lipót császár végigolvasta, rosszul lett.

Pedig a kiáltványban, amelyet kezdő szaváról "Recrudescunt"-nak nevezünk azóta is, és amely irodalmi értelemben is mestermű — személy szerint Ráday Pálnak, Rákóczi Ferenc titkárának fogalmazása — semmi olcsó és felelőtlen túlzás nincs. Az az elcsüggesztő és felháborító kép, amely a Recrudescunt mondataiból Kétségbeesett-Magyarországról kibontakozik, a valóságnak csupán halvány mása volt, és a II. Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő nagy magyar történelmi drámának háttere, indoklása s magyarázata ez a valóság.

Ebből a valóságból a külföldi kortárs keveset tud.

Fél évszázaddal a Harmincéves Háború után Európa merőben más, mint a Renaissance Európája volt. Ebből az Európából már hiányzanak az egykori Mediterrán-Európa melegen csillogó színei, a guattrocento, cinguecento, secento dallamos mediterrán nevei már eltűntek a köztudatból, a commedia dell' arte buffóinak napsugaras világa már elfakult, sírbaszállt a Lovag, a Szerzetes, a Diák, a Condottieri alakja, elmúlt a fürge olasz tőr, meg a villámgyors könnyű magyar kard könnyed és elegáns kora. Az új nevek kemények, darabosak, sok bennük a mássalhangzó, az új színházat már Shakespeare nehéz és tragikus tépelődései töltik be, az új ember a Hajós, a Felfedező, a Kolonizátor, az Üzletember, az új fegyver a muskéta. Az új Európa hűvös és szürke, mint az óceán, az új Európa nem

Mediterrán-Európa immár, hanem Atlanti-Európa, amelynek a szíve, ha van, 1500 kilométerrel nyugatabbra dobog, mint a régié, és ebben az Európában Magyarország 1500 kilométerrel messzebb van, mint a régiben volt.

Ezt az Európát már nem érdeklik a Zsigmondok, a Hunyadi Jánosok, a Matthias Corvinusok, meg a Bakócz Tamások tettei és szándékai. Ez az Európa már alig tudja, hogy merre van Buda vagy Firenze, Bécs, Boroszló vagy Krakkó, ezt az Európát már nem a Balkán, vagy Nándorfehérvár vagy Szigetvár sorsa érdekli többé, hanem az, hogy kié lesz Elszász és Strassburg, ki fogja örökölni a gazdátlanul maradó spanyol trónt és hogy Gusztáv Adolf 18 éves unokájának pompás északi birodalma és pompás hadserege térdre fogja-e kényszeríteni Nagy Péter cár kezdetleges és nehézkes és ügyetlen, de már akkor is mohó imperializmusát? Európa két vezető hatalma Franciaország és Svédország, amelyek mögött a Brit Commonwealth és Szent-Oroszország még csak most kezd kiformálódni, és az induló évszázad domináló figurája az egyre öregebb, egyre erőszakosabb és egyre kellemetlenebb Napkirály, aki mindenkit lenéz, de mindenkit kihasznál és akit mindenki utál, de mindenki figyel.

Az 1700-as évekbe lépő Európának két egymástól független háborúja is folyik egyszerre. Rómától Cadizig, Cadiztől Stockholmig mindenfelé katonák menetelnek, muskéták dörögnek. A La Manche csatornában éppolyan élénk és izgatott a flottatevékenység, mint a Skagerrakban. Versaillesben diplomaták sürögnek-forognak állandóan, a flandriai városok pocakos burgherjeinek feleségei hol francia, hol angol, hol bajor, hol spanyol katonákkal kokettálnak vaskosaras ablakaik mélyéből aszerint, hogy hogyan váltakozik a hadiszerencse Marlborough és Bufflon párbajában, és ha akad még Európában le nem foglalt érdeklődés, ez Newton szenzációs felfedezései. Watteau festményei. a fiatal Händel és a vele egyazon évben született Bach új muzsikája között oszlik meg. vagy leköti az új és izgató irodalmi műfaj, a Defoe Dániellel és Swift Jonathánnal elinduló regény.

Ez az Európa igen keveset tud a megdöbbentő magyarországi valóságból s az a kevés, amit mégis tud olyan rendetlen, olyan megbízhatatlan és olyan fantasztikusan hangzik, hogy a kor Európája a tizedrészét sem hiszi el.

A nagy felszabadító hadjárat, az "utolsó keresztes háború", ahogy sokan nevezték, amelynek legnagyobb eseménye Buda visszafoglalása volt, már hosszú évekkel előbb végetért ahhoz, hogy a nemzetközi érdeklődésből kifakuljon, és Európának egyébként is alig volt fogalma arról a szívszorító képről, amit a kitakarodó török korrupt és embernyúzó basái, bégei. agái, görög adószedői, zsidó uzsorásai, szerb, macedon, bosnyák és albán martalócai 145 évi harácsolás, pusztítás, égetés, rabszolgavadászat, mészárlás, zsarolás és a lakosság százezerszámra történt elhajtása után Nagy Lajos és

Mátyás Európaszerte irigyelt 1) Magyarországa helyén maguk után hagytak, hiszen erről a képről, a maga hátborzongató teljességében akkor még magának a magyarságnak sincs teljes fogalma. Az adatfelvétel a század elején még csak folyik e ennek történettudományi kiértékelése majd csak később fog lassan és fokozatosan megtörténni, sőt, az országnak egy része, a Temes-vidék, egyelőre még továbbra is török kézen maradt.

A felszabadult több. mint 100.000 négyzetkilométernyi Balkánná züllesztett, elvadult, elhanyagolt, elmocsarasodott, elsivatagosodott, gyéren lakott 2), szerb, oláh, török, magyar haramiákkal, kóborló cigánykaravánokkal
fertőzött területet Lipót, a magyar király,
éppúgy "hódítás jogán szerzett" császári tulajdonnak tekintette és deklarálta, mint ahogyan a felszabadító háború diplomáciai előkészítéseként 1684 március 5-én kötött "Szent Ligának" nevezett egyezményben az általa „a magyar korona jogán" visszaigényelt Dalmáciát is Ausztria, nem pedig Magyarország számára kebelezte be.

A kor nagy aszkétája, XI. Ince pápa, aki a pápai udvartartás költségeit (környezetének nagy riadalmára) a legminimálisabbra szállította le olyannyira, hogy maga is kisterjedelmű elődjének használt reverendáit hordta, hogy élete főcélját és egész pápai programjának tengelyét jelentő művére, a török kiűzésére, minél több pénzt fordíthasson, egy három fronton végrehajtandó háború céljaira Szent Ligát hoz össze Lipót, a lengyel király és a velencei köztársaság között, saját személyes kontribúcióján, 400.000 arany dukáton kívül több mint 10 millió forintot rendel egyházi javakból és bevételekből a háború céljára és keresztes háborút hirdet.

A háborúra összegyűlt haderő nemzetközi, hiszen abban a 32.350 főnyi Habsburg-hadsergen kívül (amelynek magának is vannak magyar és horvát ezredei és legénységének egy része a spanyol, németalföldi és olasz Habsburg-birtokokról való olasz, spanyol és vallon zsoldos), a mintegy 25.000 főnyi lengyel haderő és a velencei hajóhad mellett a felszabadító háború hírére Thököly Imrének hátat fordító mintegy 16.000 főnyi kuruc haderő, Bajorország 8000 főnyi, Szászország 4700 főnyi 3) hadereje. a nevét éppen ezekben az években "Poroszországra" változtató Brandenburg 7000 főnyi hadserege, Svédország részéről 2000 főnyi haderő. pápai tüzérség, egy-egy olasz, spanyol, angol és skót nemesekből álló önkéntes (nem zsoldos)

1) Dante Divina Commediajában "boldog Magyarországról" ír vágyódó stanzákat (O beata Ungheria!). A Villani-testvérek 14. sz.-beli krónikája magasztalóan beszél a magyar király hatalmáról. Vasari 1569-han megjelent munkája (Vite) tele van a 15. sz.-beli Magyarország civilizációs és kulturális színvonalára való
utalásokkal éppúgy, mint Bisticci (1421—1498) Neves emberek életrajzai című műve is bámulattal beszél Magyarországról.

2) Hogy csak egyetlen jellemző adatot említsünk, a 10.000 km2-nyi területű Torontál
vármegyében, ahol a Mátyás-korabeli adólajstromok 1.700 helységet említenek, a felszabadítás mindössze 27 helységet talált. Magyarország lakosainak száma a 18. század elején feleannyi volt, mint 1490-ben.

3) Költségeik nagy részét Magyarország fedezi,

alakulat is részt vett, sőt részt vett benne a barcelonai iparosok egyik céhének 60 tagja is, akik fogadalmat tettek az Iszlám elleni harcra.

A felszabadító háborút megvívó mintegy 100.000 főnyi haderőnek több, mint kétharmad része tehát nem Habsburg-haderő volt és több, mint 60.000 ember általában sem volt német, mivel pedig a háború céljaira adott nagyösszegű pápai hozzájáruláson kívül, a magyar királyi kancellária egykorú becslése szerint, a háború első kilenc éve alatt a magyar nemzet 30 millió forintot izzadt ki hadiadóban a felszabadítás költségeire, sőt a súlyos hadiadó fizetésére a 13 évig tartó háború után is még évekig kényszerítették, a felszabadítás, mint pénzügyi teljesítmény sem Habsburg-teljesítmény volt.

Hiába állt azonban a felszabadítás műve mögött XI. Ince aszkéta alakja és hiába volt a felszabadult terület nyolc évszázados magyar birtok, a pápa teljesítménye éppúgy homályban maradt 4) mint a háború roppant költségeinek sokkal több, mint felét viselő magyarság súlyos pénz- és véráldozata, amely a török elleni 145 éves szakadatlan küzdelembe belerokkant népet most a felszabadítás terheivel elmondhatatlan nyomorba taszította 5), a felszabadító háború erkölcsi, politikai és katonai érdemeit éppúgy. mint annak anyagi eredményeit a Habsburg-ház sajátította ki, a katonai teljesítménynek minden fénye pedig a császári haderőre esett a német világban éppúgy, mint attól nyugatra mindenfelé 6).

Arról, hogy a császári haderő egy jó része — a kilencvenes évek második felétől kezdve túlnyomó része — fosztogató, kegyetlenkedő, asszonyokkal erőszakoskodó, fegyelmezetlen és tolvaj csőcselék volt, amely az egykorú források egybehangzó állítása szerint rosszabb volt, mint a török, külföldön senki sem beszélt, de arról sem. hogy a német ezredek rohamoszlopai élére általában mindig 50—-100 magyar hajdút állítottak elpusztulni. Lotharingiai Károly, Bádeni Lajos, Savoyai Jenő, Carafa, Caprara, Dünewald, Croy, Stahremberg, Veterani és egyéb külföldi seregvezérek és tábornokok mellett a császári tájékoztatáson alapuló európai közvélemény még ma sem tud

4) XI. Ince pápa tiszteletreméltó alakja csak a Habsburg-uralom megszűnte óta kezdi elfoglalni méltó helyét a magyar történetírásban és a magyar szívekben egyaránt.

5) A felszabadító hadsereg eltartására kirótt 141.000 porcióból a hadi pusztításoktól sújtott Magyarország 1885-ben pl. 98.000 porciót. 1686-ban 82.000 porciót fizet.
A pusztításoktól mentes, jólétben élő többi Habsburg-országok csak n fennmaradó részt fizetik, Egy emberporciót 4—6, egy lóporciót 8—9 forintba számítva havonta (egy katona, illetve egy lő egyhavi eltartása egy porció). a 141.000 porció évente mintegy 8 és fél millió forintot. jelentett. Mivel ennek átlag 60 százalékát Magyarországnak kellett fedezni s a bányák és egyéb direkt kincstári jövedelmek összege évente mintegy egy millió forintot tett ki, a háború pusztításaitól és az állandóan az országban tartózkodó hadsereg fosztogatásaitól elszegényedett lakosságnak a rendes adón kívül évi 38-4 millió forintnyi hadiadó szörnyű terhét kellett viselnie és az adóvégrehajtás, az "executio" katonai úton és borzalmas kegyetlenséggel történt.

Dr. Braubach bonni professzor néhány évvel ezelőtt publikált Savoyai-könyvében magyar katonai és polgári teljesítményekről nem is tud, mintha Magyarország csak nézője lett volna a felszabadító háborúnak.

szinte semmit a magyar tábornokok és ezredparancsnokok hosszú és ragyogó soráról. Grói Pálffy Károly János, gróf Serényi János, gróf Csáky László, Koháry István tábornokok, gróf Eszterházy János főkapitány, gróf Erdődy György, Barkóczy Ferenc, Petneházy Dávid, Bottyán János, Fiáth János és más magyar brigadérosok és kapitányok szerepéről, tetteiről és érdemeiről a császári hadvezetőség éppúgy nem beszél, mint ahogy teljesen hatástalanok maradnak Eszterházy Pál nádor keserű beadványai is, amelyek szerint a porció olyan éhhalált okoz, hogy a nép gyermekeit, feleségeit, serdülő leányait eladja az idegen katonáknak, amiből végtelen förtelem származik, Sokan lemészárolják családjukat, azután öngyilkosok lesznek, ezrek és ezrek kibujdosnak az országból. A nádor jelentései szerint Magyarország száz év alatt nem fizetett annyit a töröknek, mint két esztendő alatt a császár külföldi katonaságának, mert a három évszázada vérző Magyarország több porció fizetésére van kötelezve, mint az érintetlen ausztriai és cseh területek rendezett viszonyok között élő lakossága s ha ez így megy tovább, "mi haszna lesz annak, ha Fölséged egyedül erdők és elhagyott hegyek fölött fog uralkodni"?

A felszabadítás teljesítményének a fentiekben nagyjából felvázolt magyar osztályrészével szemben a felszabadult területekről a török hódoltság idején Erdélybe és a Felvidékre elmenekült földesúri családok nagyrészének birtokjogát a császári "neoacguistica commissiók" éppúgy nem ismerik el, mint ahogyan a felszabadult uratlan területekre azonnal meginduló magyar parasztok települési kísérleteit is erőszakkal akadályozza meg a katonai közigazgatás. Magyar paraszti telepeseknek egy a Maroson tilalom ellenére is átkelő nagyobb csoportjára a császári hadvezetőség lövetett.

A saját országuk saját pénzükkel és saját vérükkel felszabadított területeiről kitiltott magyarok helyett a Lipót-féle telepítési politika a Balkánról behívott szerbekkel és a birodalom különböző részeiből hozott német telepesekkel igyekezett benépesíteni a legjobb, legtermékenyebb területeket, amelyeknek tiszántúli részeit a katonai kormányzó magyar hivatali nevéről (bán) németül Bánátnak, magyarul Bánságnak, Duna-Tisza-közti részét pedig Bácskának kezdték nevezni.

Így került be a felszabadított területekre a török kitakarodása után visszamaradt idegen csőcseléken, meg a szabadon és rendszertelenül vagy kisebb akciók eredményeként beszivárgott szerbek ezrein kívül (akikre nem lövetett a császári kormányzat), Csernojovics Arzén ipeki patriárka-érsek nagyarányú telepítési akciója Során körülbelül 38.000 szerb család, mintegy 200.000 lélek, akiknek szabad nyelvhasználatot, teljes vallásszabadságot (sokkal nagyobbat, mint a magyar protestánsoknak volt ebben az időben), önkormányzatot és számtalan egyéb kedvezményt biztosít a császári kormány, kivonva őket nemcsak a lakóhelyük szerint illetékes magyar közigazgatás

hatásköre alól 7), hanem sok tekintetben a magyar kormányszékek illetékessége alól is. A Délvidék 220 évvel később bekövetkezett versaillesi elvesztésének történelmi folyamata ekkor és ezzel kezdődik meg, de ekkor és ezzel kezdődött meg a Habsburg-birodalom későbbi szétrombolásának történelmi folyamata is, amelyet Európa legönzőbb és legvéresebb kezű uralkodóháza a szlávság dédelgetésével és az ő szemükben mindig ellenszenves magyarság elleni következetes és állandó kijátszásával két évszázadon keresztül maga készít elő.

Ugyanennek a magyarságot felhígítani akaró telepítési politikának eredményeképpen kerültek Magyarországra az általánossá vált gyűjtőnévvel "sváboknak" nevezett német tömegek is, előbb a városokba és a török által kevésbé elpusztított dunántúli, pestkörnyéki, hevesi, szatmári területekre, részben mint kézművesek, részben mint ausztriai és morvaországi földesuraikat otthagyó jobbágycsoportok (s természetesen ezekre sem lövetett a katonai kormányzat), majd később – III. Károly és Mária Terézia alatt a Bánság és a Bácska lakatlan vidékeire, eleinte – úgy mint Ausztrália első telepesei is – mint deportáltak, katonai kényszer és felügyelet alatt, majd később, szervezett kormányakciók eredményeképpen, mint hatóságilag támogatott telepesek.

A felszabadító háború végével szélnek eresztett magyar vitézek, a hajdú kötelékek katonái, a feleslegessé vált várak hadi személyzete és Thököly kurucezredeinek legénysége tízezrével csatangol, helyet nem találva, de ezeknek nincs föld, nincs kedvezmény, nincs privilégium. Schlick Lipót tábornok 44.000 forintért megkapja Hódmezővásárhelyi egész óriási, több százezerholdas határával, az övé lesz Csongrád is 19 környező faluval együtt, Salm Károly megkapja Hatvant s egész vidékét, nagy birtokokat kap Kollonics, Carafa, Savojai Jenő és más nagyurak, de se szeri se száma az ezeknél a latifundiumoknál kisebb magyar birtokokkal megadományozott vagy "gazdátlan", neoacguistica területeket, holdanként pár garasával összevásárló császári tiszteknek, altiszteknek, közigazgatási tisztviselőknek, hadseregszállítóknak, üzéreknek, "telepítőknek". A Festetich, Grassalkovics, Pallavicini, Odescalchi, Keglevics, Waldeck, Bissingen, Baldacci, Seckendorf, Sina, Harrucker és számtalan más jövevény vagyona, a német, rác, görög, cseh, horvát közvetítők, marhacsiszárok, földspekulánsok százainak nagy vagyonai mind a 18. század első feléből származnak, és innen nőnek ki a gazdag "sváb" községek is. A kitűnő földek, a Habsburg kormányzat támogatása és a szabad, egyéni birtoklás olyan előnyöket jelentettek a nyomorúságos jobbágyfalvakból csak majd később, 1848 után kibontakozó magyar községekkel szemben az idegen telepesek községei

7) Bárhol letelepedhetnek "in comitatu non de comitatu", vagyis "területenkíviültiséget" élveznek, a megye nem parancsol nekik, éppúgy, mint a "sváboknak" sem.

számára, amit a magyar parasztság az 20. század derekáig sem képes behozni. A Lipót-féle kormányzat még a Jászkunságot is elzálogosítja jobbágyul adva népét a Német Lovagrendnek 500.000 forintért 1702-ben.

A Lipót-féle kormányzat magyarellenes tendenciája azonban nemcsak a telepítési és birtokpolitikában, hanem a közigazgatásban is érvényesült.

A felszabadító háború alatt és után egyre elviselhetetlenebbé váló idegen katonai uralom olyan szemtelen és brutális magatartást engedett meg magának és olyan rablás folyt a legfelsőbb régióktól a legalsóbbakig, amik előtt megrendülten áll a korszak tanulmányozója s amiknek mását még az afrikai és ázsiai kolonizátorok embertelenségeiben sem lehet megtalálni.

Nemcsak a pozsonyi várparancsnok, Cobb Fankes vagy az eperjesi várparancsnok, Caraffa Antal, vagy a szatmári várparancsnok, Strassoldo és más magasrangú személyek által elkövetett és a magyar nemzeti emlékezet számára elfelejthetetlen galádságok és szörnyűségek égbekiáltó halmazatáról van itt szó 8). Itt szó van általában az egész császári tisztikarról és a császári haderőt jelentő egész csőcselékről 9)
és szó van az egész rendszerről és annak kollektív attitűdjéről az állatnál alig többre becsült magyarsággal szemben.

A komplexum, amely a Habsburg-ház és a birodalom történetének legszégyenteljesebb lapjait jelenti, azzal kezdődik, hogy a császári hadsereg nem valami nemzeti haderő, hanem Európa minden tájáról összeverődött német, olasz, spanyol, dalmát, vallon munkakerülőkből és csavargókból összeállított zsoldos hadsereg és a mindenre kapható és semmitől vissza nem riadó sötét és mohó gazfickók ezen császári gyülekezete állandóan az országban tartózkodik, tehát a 6–7 hónapig tartó téli és tavaszi harcszünetek idején is "téli szálláson", kaszárnyák nemlétében kényszerintézkedések útján a védtelen és fegyvertelen polgári lakosság házaiba beszállásolva. Ezek előtt a vad zsoldosok előtt nem szent a magántulajdon, a

8) Kollonics Lipót adatokat és bizonyítékokat gyűjt Carafa Antalt ellen, akit véres galádságaiért bíróság elé akarna állíttatni és kivégeztetni, Carafának azonban összeköttetései révén sikerül ezt megakadályozni, noha, olyan mérvű ellene a felháborodás, hogy Bécsben építtetett palotájának homlokzatára egy éjjel azt mázolták fel, hogy "Ex lacrimis Hungarorum" (A magyarok könnyeiből) és nagy botrány lett belőle.

9) A 90-es évek második felében a császári haderő tisztességesebb, fegyelmezettebb elit-kötelékeit részint ausztriai és csehországi garnizonokba helyezik át, részint pedig a némi fegyelmet tartó Savoyai Jenővel együtt a XIV. Lajos elleni háború olaszországi és nyugati hadszínterein foglalkoztatják. Magyarországon elenyésző kivétellel válogatás nélkül verbuvált csőcselékkel feltöltött keretek maradnak, amelyeket méghozzá az örökké pénzzavarral küzdő császári kincstár nagyon rosszul és rendetlenül fizet. Egész csapattestek élnek hónapokig rablott ellátmányon, mért még a kiutalt zsoldot is [pénzt, kockasót, posztót (innen a mondás, hogy "se pénz, se posztó")] ellopják a korrupt gazdászati tisztek, akik ugyanolyan szemét emberek. mint a legénység. Mivel a kincstár úgyszólván állandóan hátralékban van a zsolddal, fegyelmet is képtelen tartani, azonfelül, hogy ezeket a zsákmányért katonáskodó gazfickókat fegyelmezni általában is nehéz.

hitvesi ágy és a lányok szüzessége és nincs hatóság, törvény és karhatalom, amely tetteiket megtorolná. A kor zsoldos-hadviselése amúgyis brutális, a fosztogatás a háborúzás fogalmának integráns része és a Magyarországon adott esetben az egész vállalkozás technikai megszervezése csapnivaló, Az ország népe százszor annyit szenved a harcszünetek idején, mint a harcok alatt. A polgári közigazgatás, a megyék, a kormányszékek és a nádor minden panasza, minden tiltakozása, kérése, könyörgése hiábavaló, nemcsak azért, mert Lipótot és kormányát a magyar nép égbekiáltó nyomorúsága nem érdekli, hanem azért is, mert saját fegyelmezetlen zsebrák-hadával szemben, amely sem szolgálatilag, sem gazdászatilag ellátva nincs, maga a kormány is tehetetlen.

Hogy az ország mit szenved a felszabadító háború kezdetétől a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásáig, azt a 20. század magyarjainak még az orosz "felszabadításhoz" hozzáedződött ítélőereje sem képes elképzeli és adatszerű és összefoglaló képet adni erről egy ilyen kis publikációban lehetetlen. Ehelyett egy, a magyarság irányában elfogultsággal igazán nem vádolható császári tisztnek, a Magyarországon szolgáló Flämitzer Miklós hadbírónak félhivatalos megbízásra készült egykorú munkájából idézzük az alábbiakat 10) :"

"Magyarország tele van a német katonaság szörnyű zsarolásával, telhetetlen exactioival, teljes önkénybe menő arcátlanságával, embertelen összeütközésekkel, úgy, hogy ily erőszakosságok és barbár könyörtelenségek leírásával könyveket lehetne megtölteni. Nem allegorice, vagy példázatként, de a valóságban is odajutott a magyarság a német katonaság elnyomása alatt, ahova Tacitus szerint a friszek: előbb ökreiket, azután földjeiket s végül feleségük és gyermekeik testét kénytelenek eladni barbár rabszolgaságba; — hogy magukat a német rabságból kiválthassák, gyermekeiket a töröknek adják el s a német katona kérdi, honnan a pénz, mert hiszen a kegyetlen töröknél is kegyetlenebb. A főparancsnokok maguk is a leggonoszabb kihágásokra adnak katonáiknak botrányos példát: a legkisebb csapat vezetője is állását aranybányának tartja, tőkét gyűjt és az alattvalók véres verejtékéből mérhetetlen fényűzésben él." Minden őrség tisztje külön vámhelyet állít fel — közli Flämitzer — útleveleket ad ki s követel, jurisdictiót gyakorol, vasbaver, botoz, elképzelhetetlen kegyetlenségeket követ el, mintha a magyarok háborúban elfogott rabszolgák volnának; a fiskus jogait, a regálékat ezek a "katona urak" bitorolják, konfiskálnak, birtokokat elvonnak nem törődve királyi amnesztiával, sőt halálesetek alkalmával a királyi jog ürügye alatt egyenes leszármazótól is elveszik jogos birtokát."

A katonai "közigazgatásban", különösen a felszabadult területeken uralkodó tökéletes zűrzavar, fejetlenség, törvénytelenség és

10) Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. köt. 248—249 lapok. A szószerinti idézet Szekfű Gyula fordítása az eredeti német forrásból. A megdöbbentő magyar források száma tengernyi,

teljes kormányzati csőd megszüntetésére a magyarbarátsággal egyáltalán nem vádolható Kollonics Lipót érsekkel készíttet Lipót kormánya egy tervezetet. Kollonics "Einrichtugswerk"-je, amely, ha nem is gyűlölködő – amint ez Kollonicsról a magyar köztudatban ma is el van terjedve – de határozottan abszolutizmust hirdető, germanizálni akaró és az önálló magyar állam eszméjével szemben barátságtalan alkotás, csak írott papiros maradt, mint írott papiros azonban, éppen szerzőjénél fogva, megrettentő vádirat Lipót kora ellen. Kollonics súlyos szavakkal kárhoztatja a magyarsággal szemben elkövetett katonai excesszusokat és a magyarsággal szemben alkalmazott egész kormánypolitikát. Kollonics kívánja a Magyarországra kivetett adóösszeg sürgős leszállítását a felére, mert – mint írja – az adókövetelés az ország kapacitását annyira túlhaladja, hogy két ezred kizárólag az adóbehajtással van foglalkoztatva. Ugyancsak ő kéri, hogy az adóbehajtást helyezzék vissza a vármegyék kezébe, amelyek azt sokkal emberségesebben és becsületesebben látnák el, mint a katonák, mert Magyarországot, "mint valami ellenséges országot" a katonaság kényére bízva minden szabály és rend nélkül, a legnagyobb konfúzióban zsákmányolják ki, annyira, hogy "lakói, egyháziak, nemesek, polgárok, parasztok, naponként halálukat látva maguk előtt, remény és félelem között várják, hogy mikor lesz vége nyomoruknak". A katonai végrehajtás a legrosszabb eszköz – írja Kollonics –, mert a jobbágy tudja, hogy a katonák mindenét elveszik, házából kiűzik és hiába sír, jajgat, nyomorékká verik, ennek következtében előre megszökik az executio elől. Kollonics mondja el, hogy ,a legutóbb is, Komárom és Fejérvár között öt falu futott az erdőkbe a katonai executio hírére, kilenc gyermek az úton maradt megfagyva és valószínű, hogy mind az öt falu népét hasonló sors érte". Kollonics "Einrichtungswerkje" mutat be elképesztő részleteket a csalás, sikkasztás, zsarolás számtalan módjáról, amellyel a katonai biztosok és az exekuciók a magyarok pénzét elveszik és elszámolás nélkül maguknak tartják meg. Ő mondja, hogy az udvari kamara magyar bevétele az utóbbi öt évben 2,600.000 forint volt, holott Magyarország legalább 10, de egyesek becslése szerint 20 milliót fizetett a behajtó közegeknek. Az egyik vármegyében a kivetett kontingensen felül 1800 porcióval (mintegy 110.000 forint) hajtott be többet a hadbiztos, a másikban az egész megyei tisztikart lecsukatta, mert tiltakozni mertek. Súlyos visszaéléseket követnek el a természetbeliek beszedésénél, a bor akóját pl. másfél forintba számítják be s maguk ugyanazt a bort 8–9 forintért adják el, a különbözetet megtartván maguknak. A rekvirálási nyugtákat utóbb a falubíráktól ütlegekkel visszaveszik, stb., stb. s "mindez arra a kétségbeesett gondolatra viszi a jobbágyságot, hogy hiszen a török járomban jobb dolga volt".

Íme, két hátborzongató fénykép, amely nem magyar forrásokból, hanem egy császári tiszttől és magától Kollonics Lipóttól származik, akik közül az egyik német, a másik császárpárti horvát.

Az elviselhetetlen terhek, megalázások, kínzások, dúlások, ütlegelések, égetések, katonai exekuciók elől menekülők erdőkben, ingoványokban, pusztákon bujdosnak bandákba verődve. Kísérőjük a részeg katonák alatt sikoltozó feleségük, vagy leitatott és meztelenre vetkőztetett leányuk elgyötört képe. Miután gyerekeiket rabszolgákul kellett eladniok, nyomorúságos motyójukat elvették, viskójukat porráégették az imádságos császár haramiái, ezeknek az embereknek a puszta életükön és a testüket alig takaró rongyokon kívül nincs semmijük. Ezek nem tartoznak senkihez s hozzájuk sem tartozik senki. Ezek elvesztettek mindent, otthont, hazát, még az Isten létezésébe vetett hitüket is. Kiégett életű, keserűszívű, kérgeslelkű emberi lények ezek, akiket a német elleni hideg és keserű gyűlölet tölt el, akik erdőkben, sziklák alatt, barlangokban, földbeásott vermekben éhezve, dideregve, rabolva, gyilkolva, bujkálva csak egyre vágynak, a visszafizetésre, és csak egyre várnak, az alkalomra.

Számuk, szenvedésük, keserűségük évről-évre nő. Legtöbben parasztok, de sokan közülük Thököly Imre egykori katonái, akiket a felszabadító háború után szélnek eresztettek. Ez a sivár és rongyos és láthatatlan és hallgatag és keserű és életunt tömeg évről-évre semmit nem csinál, csak vár, vár és vár valakire.

Ez az elnagyoltan s hiányosan felvázolt meddő és boldogtalan magyar valóság a történeti háttér, amelynek mélyéről kirobbannak a zborói kiáltvány komor mondatai:

"Recrudescunt inclytae gentis Hungarae vulnera ..."
"Újra felszakadtak a derék magyar nemzet sebei..."

II.

A NAGYSÁGOS FEJEDELEM

Ha minden elmarad,
Isten el nem marad,
Reá bízom magamat,
Rea bízom magamat...

Balassa Bálint

Talán nincs a világtörténetnek még egy olyan szabadsághőse, aki nem akart annyira az lenni, mint az egyik legnagyobb magyar történész által "szemérmetes"-nek nevezett Rákóczi Ferenc, de olyan balkezes és rosszhiszemű kormányzati politika sincs még egy a történelemben, amely annyira megtett minden elképzelhetőt arra, hogy egy békés, csendes és lojális gondolkodású embert lázadásba hajszoljon bele, mint ezt I. Lipót kormányzata Rákóczi Ferenccel megtette. Európa leggazdagabb arisztokratája 24 éves volt és fiatal házas, amikor minden szándéka és igyekezete ellenére a politizálás területére hajszolták a körülmények.

Ha az ember végigkíséri a fiatal Rákóczi sorsának alakulását születésétől első forradalmi kiáltványáig, minden lépten-nyomon abba a magyarsággal szemben megcsontosodott rosszhiszemű fennhéjázásba botlik bele, amely az európai történet külföldiek szemében is legellenszenvesebb uralkodócsaládjának Magyarországgal szembeni viszonyát kezdettől végig jellemezte 1) és amely olyan feszült lelkiállapotot állandósított a nemzet és uralkodóháza között közel négy évszázadon át szinte szakadatlanul, amihez csak az Ír nép helyzete hasonlítható és aminek fenntartását a Habsburg-család számára kizárólag csak az a nyomorúság tette lehetővé, amibe a magyarság a törökkel a hátában került. Az ottomán imperializmus szorongató esetlegessége nélkül a kicsi Habsburg-Áusztria szuperioritásának perverz történelmi ténye a nagy Magyarországgal szemben soha létre nem jött — mint ahogy ez a középkor hat évszázada

1) A 27 Habsburg-uralkodóból mindössze 4 van olyan, akit a törvény és alkotmány flagráns és sorozatos megsértéséért a véres atrocitások miatt ne lehetett volna jogosan bíróság elé állítani,

során egyszerűen képtelenség volt — a Habsburgok a török nélkül már századokkal előbb a Stuartok, a Bourbonok, a Romanovok sorsára jutottak volna Magyarországon olyan uralkodási stílus mellett, amely őket 1527-től 1887-ig jellemezte. Nemzetünk 16., 17., 18. és 19. századi történetének globális mérlegét megvonva, a török imperializmus magyarországi viszonylatban sokkal nagyobb és több politikai hasznot hajtott a Habsburg-családnak és sokkal nagyobb pénzügyi hasznot hozott Ausztriának, mint a török szultánoknak és Törökországnak, arról nem is beszélve, hogy a magyar történelmi közhellyé vált megállapítással szemben, a magyar nemzeti jövő gerincét nem a mohácsi csatavesztés törte ketté — amelyet egyébként is az akkori magyar katonai kapacitásnak mindössze egyharmadával vívott egy tehetségtelen és meggondolatlan fiatal király — hanem határozottan és feltétlenül Magyarország 1527-ben végrehajtott kettészakítása, ez pedig nem török és nem magyar tett, hanem par excellence Habsburg-munka volt.

Az V. Károly ellen szervezkedő akkori világban Magyarországnak minden külpolitikai esélye meg lett volna ahhoz, hogy a törökkel, ha kénytelen-kelletlen is, és a későbbieknél összehasonlíthatatlanul kisebb áldozatok árán, az ottomán-dagály idejére kiegyezzék — s ez a dagály igazában csak két emberöltőn át tartott, utána stagnált — mint ahogy Erdély végeredményében kiegyezett s aránylag kis veszteségekkel Erdély népe és civilizációja megmaradt, sőt az ottomán dagály stagnálásától kezdve a Báthoriak és Bethlenek komoly európai tényezőjévé is képes volt emelkedni, míg aztán a felszabadító háború után a Habsburgok tönkre nem tették azt is.

A törökkel nem a magyarságnak, hanem — a német-római birodalom és saját családi tartományaik érdekében — a Habsburgoknak volt lehetetlen kiegyezniük és így vált Magyarország 160 esztendőre csatatérré s a végén pusztasággá egy ötödére zsugorodott és fellazult nemzettel, amelyet legyengült állapotában még gőgösen le is néztek a kimerült és vergődő nemzettest idegen parazitái. "Védőbástya"-szerepünket idegen érdekek forszírozták és ezt Buda 1541-ben történt eleste után is folytatni, történelmünk végzetes baklövése volt 2).

Történelmünknek minden eddigi interpretációjából hiányzik annak a ténynek határozott és hangsúlyozott megállapítása, hogy Ausztriai Ferdinánd obskurus és hazárd "királyválasztási" puccsa idején a magyar királyság területe néhány déli határvár leszámításával integer volt és a török megszállástól integer maradt még

2) "Nyugat védelmével" nincs mit dicsekedni, legfőbb ideje volna már, ha megrendült és kiábrándult nemzedékünk felhagyna ezzel "Nyugat védelme", mini "történelmi érdem"", őseink kétes értékű talmi aranya csupán, amellyel otthon elbolondított gyerekek módjára játszadoztunk, de amelyért a külföld nem adott soha, semmit, sem 1711-ben, sem 1849-ben, sem Versaillesben, sem Jaltában, sem Budapest véres és tépett utcáin 1956-ban és történettudományunknak sürgősen meg kellene kezdenie azoknak az ősöknek az átértékelését, akik A "nyugatért" feláldozták tulajdon utódaik boldogságát és nemzeti biztonságát hetedízíglen.

másfél évtizedig, János király haláláig, 1541-ig. Hogy az ország egy külpolitikailag rendkívül veszélyes korban ketté, sőt másfél évtizeddel később háromfelé szakadt, hogy Szapolyai János, a nemzet akaratából törvényesen megválasztott és alkotmányjogilag kifogástalanul megkoronázott magyar király, akármennyire is nem bizonyult a nála sokkal kérdésesebb formában trónra került Hunyadi Mátyás méltó párjának az adott rendkívül súlyos pillanatnyi helyzetben egy Mohács után, kénytelen volt külföldi támogatást keresni egy, az országba betörő trónigénylő ellen, és hogy ezt a külföldi támogatást a török szultánban találta meg, annak egyesegyedül és kizárólag a törvényes és koronás magyar király ellenében, német katonai fedezet alatt, a német határ mellett, Pozsonyban a királyválasztásra nem is jogosult pozsonyi városi magisztrátus, néhány tucatnyi Pozsony megyei nemes, három megvásárolt főúr és egy megvásárolt főpap által "megválasztott" 3) és a következő évben a szó szoros értelmében "fűtől-fától" összekérencsélt kölcsönökön fogadott 10.000 főnyi idegen zsoldossal Magyarországba betörő Spanyol-Habsburg condottieri, Ferdinand D'Austria volt az oka, aki az érdekében kifejtett akkori politikai kortespropaganda állításával ellentétben Magyarországot nemhogy a töröktől megvédeni, hanem birtokba venni sem volt képes az északnyugati részek kivételével és ennek következtében szakadt az háromfelé, mégpedig olyan alaposan, hogy 160 esztendőn keresztül úgy is maradt. A soha nem porladó kezű Király pompás középkori birodalma Erdélyi Fejedelemségre, Török Hódoltságra és Habsburg-Magyarországra esik szét, és a "magyar király" címét viselő egymásután következő kilenc Habsburgnak, akik még csak nem is juthatnak 200 kilométernél közelebb a "fővárosukhoz" másfél századon át, csupán a Felvidék egy része és egy keskeny nyugati perem marad, a legkisebb darab a három között.

3) Szekfű Gyula határozottan kifogásolandó, elfogult. Szapolyai megválasztásával szemben ingerült, gúnyolódó, a Ferdinánd-puccsot mindenképpen igazolni törekvő előadása szerint is (Hóman–Szekfű Magyar Történet III. köt. 13-20 lapok) Szapolyait a Mohácsnál csaknem teljes egészében elesett kormány és az országból a királyi kincsekkel együtt Ausztriába menekült királyné (Habsburg Mária) nemlétében Várdai Pál egri érsek által Tokajba összehívott 6.000 főnyi országgyűlés október 14-én jelöli, a királyválasztó országgyűlés mindkét háza Székesfehérvárott november 9-én egyhangúlag megválasztja és a mohácsi csatában elesett esztergomi érsek helyett Podmaniczky István nyitrai püspök másnap megkoronázza az ősi szertartások szerint. A roppant nagyszámú köznemességen kívül, Báthori István nádor, Thurzó Elek, Frangepán Kristóf és a fiatal Nádasdy Tamás kivételével jelen van az egész életben maradt főnemesség. Erdődy Simon zágrábi és Szalaházy Tamás veszprémi püspökökön kívül az egész életben maradt főpapság is. – Ferdinándot ezzel szemben a német nehéz lovassággal körülvett Pozsonyban a megvesztegetett nádor, három megvesztegetett főúr (Thurzó Elek, Batthyányi Ferenc és Tahy János) valamint a szomszéd falvakból begyülekezett, Szekfű szerint is "csekély számú" köznemes "választja meg" a törvényes király ellenében december 16-án, mint az ország természetes urát", akí fejedelmektől, városoktól, egyházaktól, bankároktól Magyarországból ígért koncessziók ellenében kölcsönöket vett fel, zsoldosokat fogadott, a következő év júliusában betört Magyarországra és János király koronázása után csaknem egy teljes évvel, 1527 nov. 3-án, ő is magyar királlyá koronáztatta magát, csak azért, hogy a törvényes király török segítséggel néhány hét múlva visszakergesse Ausztriába és ezzel meginduljon egy 11 évig tartó áldatlan háború. amit a török apránkinti előnyomulásra használ fel.

Az üreszsebű Spanyol-Habsburg országszerző kalandjának — aki császári bátyjától ajándékképpen kapta az osztrák örökös tartományokat — az általa széttépett ország neki jutott roncsain kívül Habsburg szempontból csupán annyi volt az eredménye, hogy rövid budai pünkösdi királysága alatt Mátyás király csodálatos palotájában néhány hétig olyan rezidenciában lakott, amilyenben sem azelőtt, sem azután életében, és ezt a magyar nemzetnek megfogyatkozással, pusztulással, elszegényedéssel és a megfogyatkozott, elpusztult és elszegényedett nemzettel szemben a Habsburg utódok részéről elkövetett megalázások, törvénytelenségek, méltatlanságok elszenvedésével és az ezek ellen időről-időre fellángoló kétségbeesett fegyveres tiltakozások századokon át tartó hosszú sorával, s végül Trianonnal kellett fizetnie...

A Rákóczi-család a háromfelé szakított, vergődő Magyarország elszomorító tényéből merül fel és nő bele a történelembe.

A család ősrégi. Sokkal régibb, mint a Habsburgok. A honfoglaló 108 nemzetség egyikéből a Bogát-Radvány nemből származik és a magyar középkor hat évszázadát az allodiális magyar középnemességi képlet tízezreinek módjára, nyomait nemzedékről-nemzedékre követhetőleg, de minden különösebb feltűnés nélkül, békében gazdálkodva, háborúk idején katonáskodva, országos jelentőség nélkül éli végig a későközépkori századok nagy magyar báróinak és oligarcháinak árnyékában úgy, mint Habsburg szerény kis várának grófjai Tirol nyugati határvidékén.

Történelmi karrierjük a kettős királyválasztásnak, a török terjeszkedésnek és az ország háromfelé szakításának komor hátteréből indul el a család történelmi nagyságát elindító egri várkapitánnyal, Dobó István utódával, Rákóczi Zsigmonddal, aki az 1552-i legendás várvédelem után, a török által "juhakolnak" csúfolt, még a tatárjárás után épített középkori várból hatalmas és korszerű eróddé kiépített Egerből kiinduló merész katonai vállalkozásainak elismeréséül 4) báróságot kap, a család eredeti birtoka mellé még néhány

4) Takáts Sándor (1860——1932) tudós piarista-történész, a török-kor kiváló kutatója tárta fel Rákóczi Zsigmond számos törökkori "huszárcsínyjeinek" egyikét. A végvárak személyzetét gyalázatos pontatlansággal, vagy éppen sehogy sem fizető kincstár (a magyar adó- és regálébevételeket éppúgy. mint a tekintélyes pápai subsidiumokat és a német birodalmi rendek. által évről-évre adott "Türkenhilfe" összegeit a Habsburg-család mindég nagyszámú tagjai — a család történelmi karrierje feltűnő szaporaságán alapult - saját céljaikra használták, úgyannyira, hogy a telelés után tavasszal meginduló harcokat mindig a török kezdte, mert a végvári katonaság lovai kellő takarmányozás híján a telelés alatt annyira leromlottak és elgyengültek, hogy nem egy esetben szekerekre rakva vitték őket a rétre áprilisban, és hetekig tartott, míg lovaglásra alkalmas kondíciójukat visszanyerték. Az egri várszemélyzet ellátmányával is súlyos hátralékban volt, s miután Rákóczi hosszú hónapokon át hiába instanciázott a pénzért, maga vette a kezébe a dolog elintézését, úgy hogy tizennégy válogatott huszárjával elraboltatta a budai pasa házi bankárját, egy Izsák nevű budai zsidót az Egertől 150 kilométerre levő és természetesen török felségjog alá tartozó Budáról, akitől egy igén komoly összeget jelentő váltságdíjat követelt. Mivel akkor éppen "béke" állapot volt, a dologból nagy botrány lett. A budai pasa erélyes hangú jegyzéket küldött a békeszerződés flagráns megsértése tárgyában Bécsbe, haladéktalanul rektifikációt követelt és erre a

uradalmat és egy várkastélyt (Zboró) szerez. Mint katonai nimbusszal övezett, népszerű, nagytekintélyű és gazdag főnemest, szinte tiltakozása ellenére választják meg az erdélyi rendek Bocskay István hirtelen halála után 862 éves korában erdélyi fejedelemmé, amely méltóságról azonban egy év után, a fiatal fejedelemfi, Báthori Gábor javára lemond és utolsó hónapjait Zboró átépítésével, rendbehozásával, megerősítésével és megszépítésével tölti.

Báthori Gábort, a hatalmas Báthori-család utolsó férfitagját, Báthori István erdélyi fejedelem, majd lengyel király unokaöccsét hat évi dicstelen uralkodás után Bethlen Gábor váltja fel Erdély fejedelmi székében, akinek a halála után a rendek Rákóczi Zsigmond időközben protestánssá lett fiát és a gazdag, előkelő, nagyműveltségű és izzó magyarságú Lorántffy Zsuzsannának férjét, Rákóczi Györgyöt választják Erdély fejedelmévé, aki fejedelemsége alatt az akkoriban Németországban dúló Harmincéves Háború Habsburg-ellenes koalíciójához csatlakozva a már amúgy is tekintélyes és a Lorántffy-hozománnyal még nagyobbra nőtt Rákóczi-vagyont, itt-ott egy kis erőszaktól sem riadva vissza, hatalmas birtokkomplexummá növeli.

Ez a mamut-birtok fia, II. Rákóczi György kezén, aki házassága révén, a férfiágon akkor már kihalt roppant vagyonú Báthori-család örökösnője, Báthori Zsófia kezével a Báthoriak magyarországi és lengyelországi birtokait kapja meg, országnyi nagyságúvá nő. A Lengyelországban fekvő Makovicai hercegség keleti határa a lengyel-magyar országhatár, ennek innenső oldala, a zborói uradalom területe azonban szintén Rákóczi-birtok le egészen a Közép-Tisza vidékéig. Sáros, Szepes, Máramaros, Ung. Ugocsa, Zemplén, Abaúj, Borsod. Heves, Szabolcs, Szatmár, Bihar, Közép-Szolnok területének legnagyobb része Rákóczi-birtok, de vannak öröklött, háramlott vagy hozományba kapott Rákóczi-birtokok Erdélyben, a Felvidéken és a Dunántúlon is. A családnak Magyarországon több, mint 2000 falu van a birtokában, hisz az övék sok kisebb-nagyobb szerzett birtokon kívül az egykori Báthoriak, Szapolyaiak, Lorántffiak, Thurzók, Homonnay-Drugethek, Bethlenek roppant vagyonainak rájuk háramlott legnagyobb része is.

----

mai amerikai politikal magatartásra kísértetiesen emlékeztető bécsi politika rémülten
a dolog azonnali és erélyes kivizsgálását ígérte meg.

Az Egerbe kiküldött katonai vizsgálóbizottság azonban hiába forgatta fel a várat, az értékes zsidót képtelen volt a vár többemeletes kazamata-labirintusában
megtalálni. Az ügy Isztambulba került, mivel azonban a magas porta egy zsidóért mégsem akart nyílt háborút (elég volt a "nem-hivatalosan" állandóan folyó harc), a budai basának és a budai zsidó hitközségnek nem maradt más hátra, mint fizetni. Rákóczi Zsigmond megkapta a pénzt, visszalopatta a zsidót, az egri vár és a hozzá tartozó alvárak személyzete hiánytalanul megkapta elmaradt
illetményét, mégpedig aránylag gyorsan és mínden további instanciázások nélkül. A fentiekben előadott eset nem alaptalan történelmi anekdota. hanem forrásainkban megtalálható tény és rendkívül találó fotográfia nemcsak a 16. századvégi magyar Állapotokról, hanem II. Rákóczi Ferenc ükapjáról is, aki a család szédületes karrierjét százhúsz évvel a kuruc-fejedelem előtt elindította.

Ezt a vagyont örökli II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi trónkövetelő kalandja következtében bekövetkezett korai halála után fia, I. Rákóczi Ferenc, II. Rákóczi Ferenc apja, 15 éves korában, 1660-ban. Az "Erdély Örökös Fejedelme" címet viselő I. Rákóczi Ferenc, Makovica hercege, Sáros-megye örökös főispánja stb. rangjához és vagyonához méltó házasságot köt, amikor elveszi Zrínyi Ilonát, Zrínyi Péter Római Szent Birodalmi Grófnak, Franciaország Pairjének, Horvátország Bánjának, Zrínyi Miklós költő és hadvezér öccsének leányát, aki Zrínyi Miklósnak, a szigetvári hősnek ükunokája volt.

A Zrínyi-család ugyanolyan ősrégi család, mint a Rákócziak, sőt a középkorban vitt országos szereplésüket tekintve, még jelentősebb. A család történelmi nagyságának alapjait, mint a Frankopánokét, vagy magyarosan Frangepánokét, Nagy Károly frank-római császár Adria-vidéki frank grófjainak egyike veti meg, akiknek utódai elhorvátosodva a Subich nevet veszik fel. A tatárjárás idején tanúsított hűségükért IV. Béla király Brebir grófjaivá nevezi ki az akkori Subichokat. akiknek unokája, Subich Pál már az egész Adriavidék ura, egykori hivatali nevén a Tengermellék Bánja lesz Róbert Károly alatt. Ennek fiát a király kénytelen oligarchikus rakoncátlansága miatt megfosztani méltóságától, apja érdemére való tekintettel azonban mégsem ejti el egészen, hanem elkobzott birtokai helyett Zriny várát és a hozzá tartozó területet adja neki 1322-ben, amely után az utódok már a Zrínyi családnevet viselik, fokozatosan egyéb birtokokra tesznek szert, magas méltóságokat szereznek és gyakran szerepelnek a magyar történelemben a szigetvári hős előtt is. Zrínyi Ilonának apja is, nagybátyja is, nagyapja is horvát bán és ennélfogva magyar zászlósúr.

II. Rákóczi Ferenc ezektől az ősöktől származik.

Rákóczi ősei révén a legnagyobb magyar családokkal van rokoni kapcsolatban, Báthori ősein keresztül a lengyel hercegi családok az atyjafiai. Zrínyi ősein keresztül a horvát, dalmata, olasz és francia arisztokráciához fűzik vérségi kapcsolatok és mikor majd feleségül veszi a Hessen-Rheinfelsi uralkodó herceg feltűnően szép leányát, Saroltát, a nagyszámú német hercegség, nagyhercegség, fejedelemség, őrgrófság fölött uralkodó családok bonyolult szövevényével kerül rokoni kapcsolatba.

Anyanyelve magyar volt és egész hányatott életén keresztül a magyar maradt, anyjától azonban horvátul is tanult kicsi korában, a munkácsi személyzettől és anyja rutén katonáitól a rutén nyelv ragadt rá, a neuhausi jezsuita konviktusban a latinon és a németen kívül ottani cseh diáktársaitól megtanult csehül. lengyelországi tartózkodása idején nem volt nehéz dolog számára lengyelül is megtanulni s mivel neveltetésénél fogva a franciát is elsajátította, franciául is tudott. Apját a magyar ellenreformáció robusztus alakja, "az gallérunk alá pökő német" ellen ízzó Pázmány Péter téríti vissza

abba az egyházba, amelyből nagyapját a reformáció sodrása vonta el, Lorántffy Zsuzsanna unokája tehát katolikus.

Mérhetetlen vagyonán és előkelő ősein kívül örökölt azonban II. Rákóczi Ferenc mást is.

Apja, mint a Wesselényi-féle összeesküvés egyik gyanúsítottja, Habsburg-börtönben sínylődött sokáig és csak kiterjedt rokonsága és a jezsuita rend befolyása mentette meg nagy üggyel-bajjal a vérpadtól. A fogság következményeibe így is fiatalon, 31 éves korában belehalt.

Édesanyja szintén három évet ült a Habsburgok börtönében, ahonnan második férje, Thököly Imre váltotta ki az elfogott Heister generálisért cserébe. Anyai nagyapját, Zrínyi Pétert, Bécsújhelyen fejeztették le a Habsburgok s ezeket a Habsburgokat mindhárom esetben Lipót császár jelentette, akinek közel félévszázados uralkodása alatt több átok szállt a fejére, mint ahány Miatyánkot életében elimádkozott, pedig igen sokat imádkozott.

Dédapja háborút vezetett a Habsburgok ellen, a nagybátyja, Montecuccoli császári hadvezér híres riválisa, tisztázatlan körülmények között lett vadászszerencsétlenség áldozata, de vadkanszaggatta testén lőtt sebet is találtak. Mindezt Rákóczi Ferenc szintén örökölte.

Őt magát 12 éves korában a Habsburgok tépték el édesanyjától, akit soha többé nem látott életében. Édesapát nem is ismert, hisz az ugyanabban ez esztendőben halt meg, mikor ő született. Mostohaapját, akit egyébként is csak ritkán látott életének első nyolc esztendeje alatt, és soha többé nem látott azután, alig ismerte, egyébként sem szerette, mert az sem szerette őt. Erre Thököly Imrének nem is volt ideje. Apa nélkül nőtt fel tehát, sőt 12 éves korától kezdve teljesen árván, egy csehországi jezsuita-konviktus rideg, pedáns és szigorú kaszárnyavilágában, anyai gyengédség utáni szomjas vággyal a szívében és mikor tanulmányai befejeztével, nagykorúságát korán elnyerve hazajutott Magyarországra, örömtelen fiatalságára visszatekintve rá kellett jönnie, hogy elmondhatatlan árvaságát is a Habsburgoknak köszönhette, és ez a nyomasztó és szemrehányó tudat, roppant örökségének szintén része volt. Anyja egy-egy lopva érkező törökországi levele, meg a megdöbbentő dolgok, amiket-hazájába visszatérve napról-napra tapasztalnia kellett az őt legnagyobb gyanakvással figyeltető bécsi udvar részéről éppúgy, mint a városaiban, váraiban állomásozó, birtokait és jobbágyait sarcoló császári katonaság részéről is, végül pedig egyre növekvő számú új barátai, köztük elsősorban a szomszédos Ung-vm. örökös főispánja, Bercsényi Miklós részéről kapott felvilágosítások, amelyek megdöbbentő világosságot vetettek összefüggésekre, amiket előzőleg nem látott, elvégezték lelkében a többit.

S ahogy a tizennyolcadik, tizenkilencedik, huszadik éveit taposó fiatalember tudatában teljessé váltak a rangjából, vagyonából, nevéből és kényes és veszélyes helyzetéből folyó politikai összefüggések s az, hogy mindez mire kötelezi őt népével szemben, úgy nőtt

a szorongása. Fiatal házas volt, éppen csak hogy belekóstolt az otthon melegébe. Csendes és békés alaptermészete csendes és békés élet után vágyott és menekülni szeretett volna az iskolában belénevelt lojalitás és felháborító császári tények belső konfliktusa elől. Hosszú ideig megtagadott a politikai kérdésekkel való mindennemű foglalkozást s mikor a lázító tények egyre dörömbölőbben jelentkeztek, megpróbálta magyarországi birtokait valami német hercegségért elcserélni, hogy kimentse magát a keserű és nehéz és feszült magyar atmoszférából és megmeneküljön attól a gyanakvástól, amelynek félelmetes jeleit állandóan tapasztalnia kellett a bécsi kormány részéről és attól a szemrehányástól, attól a várakozástól, attól a sürgetéstől, ami minden szemből felé sugárzott és ami számára, különösen, ha nyomorult és rettegő parasztok szemeiben látta, elviselhetetlen volt.

Rákóczi ebben a korban még teljesen érthetetlen és szokatlan szeretetet és részvétet érez a parasztok iránt.

Az idő a tizenhetedik század vége. Európának még száz esztendőt kell gyalogolni a francia forradalomig, és az egész kontinenst uraló nemesi. általában származási gondolkodás világrendjében, amikor a francia, vagy spanyol, a német, lengyel, vagy orosz jobbágy sorsa is legfeljebb csak annyival jobb a magyarénál, amennyiben azokat nem zaklatják, sarcolják, ütik, verik, rugdossák idegen zsoldos katonák, a jobbágy-élet alacsonyrendűségével és nyomorúságával szemben szánalommal eltelt nagyúr, különös, érthetetlen és ritka jelenség, hiszen a "szociális" szó még teljesen ismeretlen Európa szótárában és aki az "Egalité" szót egy bizonyos hangsúllyal először le fogja írni, egyelőre csak egy ötéves fiúcska még valahol Franciaországban, aki meg annak majd új társadalombölcseleti értelmezést ad, meg sem született. A jobbágy, ha emberi lény is, a kor gondolatvilágában alig több, mint a többi háziállatok, és a felsőbbrendűség tudata éppolyan szilárd, egyetemes és magától értetődő az egyik oldalon, mint az alacsonyrendűség kollektív beismerése és a világnézetté csontosodott alázat a másikon. Mégis, amikor négylovas, üveges batárjában, elől-hátul lovas fullajtárokkal kísérve keresztülutazik egy-egy nyomorúságos jobbágyfalu sárbafulladt világán, a szegényes viskóknak és condrás-bocskoros lakóinak látványa mindig összeszorítja Rákóczi szívét, és akármennyire is ez a világ természetes rendje akkoriban, amit nemcsak fent tartanak magától értetődőnek és természetesnek, hanem lent is tudomásul vesz a félénk és fásult rezignáció, benne mindig rosszkedv, nyugtalanság és valami furcsa szégyenkezés támad.

Hogy honnan van benne ez a kényelmetlen belső konfliktus, amit nagyúri barátaiban és általában sehol a nemesi társadalomban, akárhogy figyeli, fürkészi titokban őket, nem tapasztal, nem tudja megmagyarázni és azon a mély vallási alapdiszpozícióján kívül, mely minden apró emberi botlása után a belső szégyenkezés leverő élményeivel tűzdeli tele egyébként nagyon tiszta és "szemérmetes" életét

s amely majd életének utolsó éveiben szentágostoni mélységeket és magasságokat fog elérni alázatos. és nagylelkű "Confessió"-jának csodálatos lapjain, nincs más lélektani magyarázata Rákóczi Ferenc szociális" ösztönzöttségének egy olyan korban, amikor még nemcsak az a szó, hanem ez a fogalom is teljesen ismeretlen.

Viszont a XIV. Lajos Versailleséből az egész Európába szétsugárzó és a magasabb körökben szinte már-már kötelező frivolság és laza erkölcs korszakában, amikor a vallási doktrínák bomlása már amúgyis fokozódó sebességgel halad a jozefinista unokák "Aufklärizmusa" felé, egy 18. századeleji gazdag nagyúr vallásossága önmagában véve is furcsa és feltűnő jelenség, amely maga is magyarázatra szorul és ezt a magyarázatot, ennek a szokatlan jelenségnek a gyökerét csak a 12 éves korában anyjától örökre elszakított kisfiú árva lelkének formálódásában képes felfedezni a kutató szem.

Rákóczi Ferenc számára nem ismeretlen az elhagyottság leverő élménye. A jezsuita kolostori iskola rideg, csupa-férfi, minden asszonyi melegséget nélkülöző világában a kis Rákóczi Ferkó anya után sóvárgásának elkerülhetetlenül rá kellett bukkannia a kolostor egyetlen asszonyára, az Isten anyjának meleg és vigasztaló és emberi komplexumára és a jezsuita iskolában éppen ebben a korban kivirágzó Mária-kongregációk belső életében és szentimentalizmusában a családi fészekből kitépett árva kisfiú sóvárgása az anyát keresi. Rákóczit, akinek ottani életében a kolostor feljegyzései szerint a kollégium Mária-kongregációja nagy szerepet játszik, az anya utáni vágy viszi Máriához és ez teszi egész életére vallásossá s talán ez a vallásos alapdiszpozíció párosulván az elhagyatottság felejthetetlen emlékével és a mostoha sorsúak iránti szánalommal az a porhanyós talaj, amiből az a szociális tartalom kinő, amely Rákóczi háborúját, az előző fegyveres magyar erőfeszítésektől eltérően már nem közjogi és rendi, vagy legalábbis nem csupán közjogi és csupán rendi, hanem szociális és népi megmozdulássá is teszi. Rákóczi hadigépezetét parasztok és nem a nemesi vármegyék hozzák mozgásba.
Esze Tamás, az írás-olvasáson túl alig jutott tarpai jobbágy a magyar történelemben az első magasrangú tiszt egy túlnyomóan nemesekből álló hadseregben, amelynek elindulását, mellesleg a közvélemény az első hónapokban parasztlázadásnak gondolja, s amelyhez a nemesség szélesebb tömegekben csak később csatlakozik.

Hogy hogyan, milyen transzcendens vezetékeken át érzi meg az Istentől-embertől elhagyatott és az úri rend iránt nem sok szeretetet érző bizalmatlan, magános és szomorú jobbágy-lélek, hogy Rákóczi Ferenc a szó legpozitívabb értelmében ragaszkodik hozzájuk, nem lehet megmagyarázni, és nem lehet megérteni. Az a túláradó és forró rajongás azonban, amellyel Rákóczi alakját már a kilencvenes évek kezdete óta, serdülő évei idején is, távollétében is, körülveszi és a nyomorúságos parasztviskók vályogfalait feszegető vágyak mesékbe, dalokba szőtt legendás hősévé magasztosítja, történelmi tény.

Az ország akkori parasztsága, a plebs misera contribuens, melyre a későbbi kor magyarja nem tud mélységes szánalom nélkül gondolni, egyébként is messiásra vár, és Krisztusuk, Megváltójuk, imádságuk és reménységük a név: Rákóczi.

Pedig néhány tucatnyi munkácsi veteránon, meg a Rákóczi-ház néhány öreg rutén cselédién kívül elevenen soha senki sem látta és még a kárpátaljai parasztok is, hazatérése után is, legfeljebb csak kisebb-nagyobb útjai, kirándulásai alkalmával, kocsijában, vagy lóháton látják néha-néha keresztülhaladni. A parasztok világában a képet felőle tehát a képzelet formálja ki s ez a képzelet rárakja a naiv rajongás minden vonását. Ő a gyémántcsatos, selyembe-bársonyba öltözött- aranysarkantyús és aranyszívű Herceg, a szegény ember nagylelkű és melegszívű barátja, védője és megmentője, a szenvedők reménycsillaga, hatalmas urak ivadéka, Munkács hős asszonyának a fia, Rákóczi Ferenc, a Nagyságos Fejedelem.

A török kiűzése után feleslegessé vált végvárak szélnek eresztett és elhelyezkedni nem tudó vitézei, akik kisebb-nagyobb kötelékekben lődörögnek ide-oda az országban, Thököly kuruckorára emlékezve azt számolgatják tábortüzeik mellett, hogy hány éves lehet már, hogy mikor jön már és mikor kezdi meg már ősei példájára a harcot az istenverését jelentő "német" ellen"). A parasztviskók hosszú téli estéinek áporodott és savanyúszagú sötétjében naiv és sóvárgó rutén, magyar, tót, parasztok mesemondásaiban sugárzik fel hófehér paripán ülő aranyruhák, gyémántforgós alakja, akit daliás vitézek ezrei vesznek majd körül, ha jön, és mikor a Vereckei szoros előtti sziklateraszon valóban fehér lovon, meggypiros zászlók között, Lengyelországban toborzott néhányszáz vitézével majd csakugyan megjelenik, a hírére lélekszakadva összefutott néhányszáz paraszt számára ez valóban a tündérmesék valóra válását jelenti és mikor majd a szabadságharc elindulása után egy időre a katonai helyzet következtében Lengyelországba kell átmenetileg távoznia, útja mentén, az útvonalát környező dombok tetején térdreesett emberek összetett kezekkel rimánkodva kiabálnak távozó kocsija után, hogy ne hagyja el őket, mert ő a számukra az egyetlen és utolsó reménység,

Hogy ki volt Rákóczi Ferenc az együgyű, írástudatlan és kétségbeesett szegény nép akkori nemzedékének szemében, azt a maga fantasztikus valóságában kétszázötven évvel később érzékeltetni varázstollra volna szükség, hiszen még azt a viszonyt megrajzolni sem volna egyszerű feladat, amelyben a Rákóczi-név fiatal viselője a tanult, aránylag sokkal jobb helyzetben levő és hozzá közelebb álló nemességgel szemben volt, pedig ennek megrajzolásához sok nemesi család levelesládája ad bőséges támasztékot.

5) Abban, hogy a magyarköztudat az igén vegyes császári haderőt "németnek" általánosította, volt némi igazságtalanság. A zöm azonban német volt.

A nemesség felháborodása és elkeseredése – amellett, hogy nem volt olyan általános és egyöntetű, mint a jobbágyoké – a katonai parancsnokok erőszakos, fennhéjázó, lenéző magatartásának és a gyakori esetben a nemesi házakat sem kímélő katonai atrocitások eseteinek reakcióin felül lényegében közjogi és politikai jellegű volt, és hiányzott belőle a közvetlen megsemmisüléstől való páni félelemnek, az éhség fizikai gyötrelmének és a mások kényének-kedvének való teljes kiszolgáltatottság lesújtó élményének sodrása.
De hiányzott belőle a naiv paraszti lélek félistenné magasztosult Rákóczijának szuggesztiója is. A Rákóczi-tisztelet itt már megoszlik, minél nyugatabbra lakó nemesekről van szó, annál inkább.
A dunántúliak békét akarnak a 160 évi háborúskodás után, a protestánsokban gyanakvást kelt Rákóczi "jezsuita nevelése", az erdélyiek politikai attitűdjének alapvonását az izoláció törekvése adja.
A százötven éves önállóság az erdélyi lélekben elvégezte a maga munkáját és a gonddal és nehézségekkel küszködő rokkant magyar organizmus kétes és bizonytalan jövőjéhez Erdély nemigen hajlandó hozzákötni a magáét, arról nem is beszélve, hogy az erdélyiek Magyarországot le is nézik, "mert onnan még semmi jó nem származott".

A nemesség állásfoglalását, különösen eleinte, befolyásolják a Rákóczi-szándék "népi" vonásai is. A gyorsan mozgásba jövő paraszti aktivitással szemben a nemességben aggodalom támad és ezzel még a szabadságharc előkészítésében igen tevékeny szerepet játszó gróf Bercsényi Miklós zempléni főispán is hoz rendszabályokat, sőt, Rákóczi elsőnek megalakuló és túlnyomórészt parasztokból álló katonai alakulatait Dolha mellett nem császári katonaság, hanem gróf Károlyi Sándor szatmári főispán banderiális nemesi hadakkal veri szét.

Van azonban reakció később is, mégpedig igen kedvezőtlen hatással a kurucok ügyére. A parasztság terheinek megkönnyítésére hozott Rákóczi-intézkedések, akármilyen kíméletesek is, a nemesi vármegyék elkedvetlenedését, méltatlankodását, sokszor ellenállást, sőt nem egy esetben a labanc táborhoz való csatlakozását fogják előidézni.

A Rákóczi személye által kiváltott különböző reakciók sorában a harmadik és leglényegesebb a császári politikának és annak a magyar mennyiségnek a reakciója, amely mennyiség – a kuruc keserűség labancoknak csúfolja őket 6) – a konszolidáció érdekében a császári politikát támogatni hajlandó s amely a katonai atrocitások megszüntetését és az elviselhetetlen adóterhek megkönnyítését lojális formában és keretek között reméli elérni.

6) A szó a "Lauf Hans" (Szaladj Jancsi) kifejezésből származik, amelyet állítólag a futó császári zsoldosoktól hallottak és tanultak el a kurucok, s amelyből gúnynév lett, amelyet aztán tágabb értelemben császárpárti magyarok megjelölésére használtak.

A császári politika reakcióinak alapvonását II. Rákóczi György és Zrínyi Péter unokájával szemben a gyanakvás adja. A császár környezete egyszerűen nem tud hinni abban, hogy a kivégzett nagyapa, a bebörtönzött apa és anya leszármazottja lojális lehessen ahhoz az uralkodóhoz, aki mindezért a felelős volt. Ez a gyanakvás, párosulva a dúsgazdag örökös iránti irigységgel, rosszhiszeműséggé és intézményes figyeltetéssé konkretizálódott, s ahogy a 17. század a 18.-ba, Rákóczi életkora meg a huszonötödik évébe fordult az érzelmi szakadék a bécsi magatartás és a fokozatosan dacba és keserűségbe hajszolt fiatal főúr között áthidalhatatlanná vált. Az induló dráma komor és nyomasztó színpada ezzel megkapta a főszereplőt is, akit egyre hidegülő családi életéből kibontakozó belső egyedülléte taszít a közélet felé ...

III.

RECRUDESCUNT

Itt valahol, ott valahol;
Esett szép szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol...
Ady Endre

Hogy valójában hol van és miben áll az a pont, ahol a bőséges okokból elindul a konkrét értelemben vett tett, ahol alakot ölt a szándék politikai értelemben is, Rákóczi Ferenc lelkében is, azt Ady megdöbbentő kifejezőereje minden történettudományos boncolgatásnál szabatosabban megmondja nekünk. A tett "esett, szép, szomorú fejekkel összehajolt négy-öt magyar" komor beszélgetéseinek eredménye volt. A történelmi értelemben vett elindítás ez, minden egyéb csak körülmény, esetlegesség, részlet.

Az okokról éppúgy a Lipót-féle politika gondoskodik, mint az indítékokról, sőt még Rákóczi a priori lelki diszpozícióit is Lipót császár formálja ki benne is, szüleiben is, nagyszüleiben is, hiszen Lipót a századfordulón már 60 éves és már Rákóczi Ferenc nagyszüleinek is királya volt.

Rákóczi lélekformálódásának második legnagyobb tényezője talán haláláig hűséges és egyetlen igaz barátja, a nálánál 11 évvel idősebb, kimagaslóan művelt, szellemes, jó megjelenésű grand seigneur, Bercsényi Miklós, aki mindenüvé követi, egészen a kassai dóm kriptájáig.

Bercsényi Miklós izzó magyarsága mellett is császárpárti, 36 éves koráig lojális alattvalója királyának, olyannyira, hogy Lipót őt nevezi ki Felsőmagyarország királyi biztosává. Bercsényi tehát nagyon nagy úr, sokkal nagyobb úr, mint egy főispán. Az adózás elviselhetetlenségét ő is tisztán látja s a katonai atrocitásokkal szemben állandóan hadakozik. Az alkotmány lábbal tiprását is látja, mindezt azonban a háború következményének tekinti és minden reménye a konszolidáció elérkezésében van, és különösen Kollonics "Einrichtungswerk"-jétől vár sokat. Mikor azonban ezt az udvari tanács elutasítja és nyilvánvalóvá lesz, hogy a helyzetet Bécsben állandónak és véglegesnek szánják, Bercsényi a csalódás keserű dühével fordul az osztrák kormányzat ellen.

Az 1697-ben a sátoraljaújhelyi vásáron kirobbant hegyaljai zendülést, amelynek Tokaji Ferenc és Kabay Márton ref. lelkipásztor a vezetői, még maga nyomja el nemesi bandériumokkal és a Montecuccoli vasasezred bevetésével, sőt, mivel a zendülők Rákóczival akarnának kapcsolatba jutni, maga sürgeti Rákóczit, hogy siessen Bécsbe, ne is maradjon Magyarországon, nehogy kompromittálni lehessen is Rákóczi a zendülésben levő vidéket nagy ívben kikerülve, Branyickón és Selmecbányán keresztül, szinte menekülésszerűen el is hagyja az országot) három évvel később azonban ugyanez a Bercsényi már Bécs elleni sakkhúzásokon töpreng és vele töpreng Rákóczi Ferenc is. A századfordulóra Lipót császár gyakorlatilag elvesztette két nagyhatalmú alattvalójának hűségét és erre mind a kortársak, mind az utókor szemében rá is szolgált.

Rákóczi Ferencnek is, Bercsényi Miklósnak is eléggé európai a perspektívájuk és a tájékozottságuk, és eléggé nagy a fajsúlyuk ahhoz, hogy az ő "összehajolásuk" összehasonlíthatatlanul súlyosabb aktus legyen és összehasonlíthatatlanul komolyabb következményekkel járjon, mint az országban úgyszólván mindenfelé, kastélyokban, vagy kisebb kúriákban éppúgy, mint olcsó csapszékekben italozás mellett összehajoló "négy-öt" magyaroké 1).

Rákóczi is, Bercsényi is három országban van úgyszólván otthon. Sokat tartózkodnak Bécsben és gyakran megfordulnak Lengyelországban is és mindkét országban a vezető körökkel vannak érintkezésben, Lengyelországban – ahol Rákóczinak egy hercegsége is van - meg éppen kiterjedt rokonsága van mind a kettőnek a lengyel arisztokráciában. Értesültségük a nemzetközi helyzetről tehát kitűnő. Bécsből a spanyol örökösödési bonyodalmak és a francia diplomáciai erőfeszítések felől 2) vannak első kézből származó értesüléseik, Lengyelország vezető körei pedig a Svéd-orosz konfliktus fordulataiban vannak erősen érdekelve. 3) A svéd-orosz háború a

1) Az egykorú források által nyújtott benyomás szerint a kor reményvesztett nemzedéke erősen eliszákosodik. A korábban az iszákosságot annyira megvető nádor, Eszterházy Miklós herceg, aki olyan derekasan és eredménytelenül küzd népéért, iszákossá lesz. Iszákossá lesznek az Eszterházy grófok, egy Erdődy gróf és a nemesség, jobbágyság egyaránt. A kilátástalanság elől alkoholos kábulatba menekülő nemzet úri osztálya bort, paraszti rendje meg olcsó rozspálinkát fogyaszt "kesergői" mellett.

2) Spanyolország utolsó Habsburg-uralkodójúnak, a gyengeelméjű II. Károlynak nincs utóda. A trónra előző házasságok révén a Bourbonok éppúgy jogot formálnak, mint a Habsburg család ausztriai ága. XIV Lajos az unokáját akarja a spanyol trónra ültetni, Lipót meg a második fiát, Károlyt (első fia Jőzsef, a mi I. Józsefünk, akinek korai halála után majd a szóban forgó második fiú lesz III. Károly néven az utóda, akivel egyébként a Habsburg-háznak fiágon Ausztriában is magva szakad. Mária Teréziával egy új ház, a Habsburg-Lotharingai ház indul). A dologból egy 12 évig tartó háború fog kitörni spanyol örökösödési háború néven XIV. Lajos és Lipót között, amelyben a Franciaország túlhatalmát nyugtalanul figyelő Anglia Lipóttal lép majd szövetségre. Ennek a háborúnak nagy angol hadvezére a jelenlegi Winston Churchill őse, John Churchill, aki a Marlborough hercegi címet kapja, osztrák hadvezére pedig Savoyai Jenő lesz.

3) A határozottan ázsiai jellegű és színvonalú Oroszországot "európaizálni" akaró Nagy Péter cár ki akarja terjeszteni országa határait a Balti-tenger partjaira,

századfordulón már javában folyik, mégpedig egyelőre megsemmisítő svéd fölénnyel, a spanyol örökösödési háború pedig, az utolsó 5panyol-Habsburg 1700-ban bekövetkezett halálával a diplomáciai előkészítés stádiumában van és másfél évvel később, 1702-ben meg is fog indulni az osztrák-angol-holland koalíció és Franciaország között.

Az egyre feszültebbé váló külpolitikai helyzet következtében Lipót csapatokat von ki Magyarországról a birodalom veszélyeztetett nyugati, flandriai és déli, olaszországi határainak megerősítésére, és a már robbanásig feszült magyar keserűség számára a kedvező külpolitikai helyzet gyorsan közeledett.

Rákóczi és Bercsényi feszült figyelemmel kísérték a külpolitikai helyzet alakulását és mikor XIV. Lajos a versaillesi tükörteremben spanyol királlyá deklarálta unokáját s a spanyol küldöttség vezetője kijelentette, hogy a "Pirenneusok többé nem léteznek", Rákóczi és Bercsényi, akik egyébként a lengyelországi francia követtel, Du Heronnal már addig is érintkezésben voltak, úgy hitték, hogy a cselekvés ideje elérkezett.

Rákóczi ekkor türelmetlenségében elkövetett egy hibát. Ahelyett, hogy az érintkezést XIV. Lajossal a lengyelországi és a svédországi francia követen keresztül (akivel szintén közvetlen kapcsolatuk volt) vették volna fel, Rákóczi közvetlen kapcsolat megteremtésével kísérletezett s erre alkalmasnak látszott egy osztrák szolgálatban álló francia tiszt, egy bizonyos Longueval nevű kapitány, aki sokat sürgött-forgott Rákócziék körül s aki, kiszaglászva, hogy mi készül, úgy képzelte, hogy az idő a jelentéktelenségből való kiemelkedésre és egy fényes karrier elindítására elérkezett. Ez a jellemtelen politikai kalandor vállalkozott arra, hogy Rákóczi levelét továbbítja királyának.

Európa leghatalmasabb és leggőgösebb uralkodója azonban egy ilyen obskurus kis alattvalójával ilyen kényes diplomáciai ügyben természetesen nem állt szóba, de egyébként is, mivel unokáját a spanyolok maguk hívták meg a trónjukra, ekkor még a diplomáciai helyzet minden feszültsége ellenére sem volt akut a háború, hiszen még csak 1701 tavasza volt. Rákóczi ajánlatára tehát csak a külügyminisztérium adott egy semmitmondó választ s Longueval tüzes karrier-álmai ezzel egyszerre szétfoszlottak. Visszatérőben azonban, hogy a veszett fejszének legalább a nyelét megmentse a maga számára, a levelet Bécsben eladta a politikai rendőrségnek.

A régi gyanúhoz ezzel megvolt a tárgyi bizonyíték. Rákóczit áprilisban a kastélyába rajtaütésszerűen benyomuló katonaság a

----
amely az egész Skandináv világgal együtt Svédország tulajdona ekkoriban. Erre kitűnő alkalom kínálkozik a 15 éves svéd gyermekkirály trónraléptével, akitől — legalábbis Nagy Péter úgy gondolta, könnyűszerrel el lehet ragadni a Baltikumot. A dologból egy húsz évig tartó kemény háború lett, u gyermekkirály részéről olyan villámhadjáratokkal, amelyek meglepték egész Európát, de amellyel Svédország nagyhatalmi rangja megszűnik.

felesége betegágya mellett tartóztatja le és Bécsújhelyen ugyanabba a cellába zárják, ahonnan nagyapját a vesztőhelyre hurcolták. Bercsényi Lengyelországba menekült.

Rákóczi érdekében megmozgatott mindent nemcsak a kiterjedt magyar és német rokonság, hanem volt tanítványukért a nagy befolyással rendelkező jezsuita rend is megtett mindent megtehetőt.
Hiába. Hiába volt az érv, hogy Rákóczi elfogatása felkelést idézhet elő Magyarországon, ami az adott külpolitikai helyzetben súlyos következményekkel járna, hiába volt Lobkowitz hercegné könyörgése, a Rákóczi-veszélyt likvidálni akarták és — a Rákóczi-vagyont is, Így nem maradt más megoldás, mint a szökés. Ennek megszervezésére megtörtént minden intézkedés, de még így sem sikerülhetett volna, ha a bécsújhelyi őrség parancsnoka, egy Lehmann nevű idősebb porosz kapitány, aki féléves fogság alatt éppannyira szívébe zárta a fiatal Rákóczi rokonszenves alakját, mint amennyire utálta szolgálati beosztását, az egész Habsburg-levegőt, sőt saját derékbatört karrierjének romjain tengődő iszákos életét is, a szó szoros értelmében fel nem áldozza magát érte. Egy bizonyos előre megállapított és előkészített napon, 1701 november 7-én, ruhát cserélt Rákóczival, aki helyett bennmaradt a cellában (és a biztos halálban), Rákóczi pedig egy előre megszervezett útvonalon, váltott lovakkal Lengyelországba menekült, makovicai hercegségébe, melynek központja, Breznan vára csakhamar élénk diplomáciai tevékenység góca lett, különösen akkor, amikor a következő évben a spanyol örökösödési háború, némi itáliai előcsatározások után, április végén . teljes gépezettel megindult.

A néhány héttel előbb, március 8-án meghalt Orániai Vilmost követő angol uralkodó, Anna királynő 40.000 főnyi haderővel, a teljes angol iiottával és igen komoly pénzösszeggel lépett be a spanyol trón miatt megindult Bourbon-Habsburg duellumba, és ez az angol bekapcsolódás idézte elő azt, hogy XIV. Lajosnak rövidesen Rákócziékra is szüksége lett. Párizs és Breznan között néhány hónap alatt közvetlen kapcsolat épült ki s mire az 1702-ik év lezárult, egy Lipót elleni magyar háború külpolitikai előkészítése főbb vonalakban megtörtént. A diplomáciai munka végrehajtásának oroszlánrészét Du Heron és Bonac, XIV. Lajos lengyelországi és svédországi követei végezték. Az egyesség szerint a franciák műszaki tiszteket és alakulatokat, tüzérséget és havi 50.000 livre subsidiumot adnak 4).

Most már csak a szabadságharc belső megszervezése volt hátra, ami viszont Rákóczi elfogatásának, menekülésének és lengyelországi tevékenységének hírére Rákóczitól szinte függetlenül indul meg

4) Szekfű Gyulának a Rákóczi-szabadságharc felől a Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. kötetében adott rendkívül lenéző, lekicsinylő, határozottan ellenszenvet mutató, rideg, elfogult és erősen Habsburg-párti beállítottságú leírásában ez az 50.000 livre, mint Rákócziék lenézett "csatlós" státusának egyik bizonyítéka szerepel. Azt, hogy Lipót viszont az angoloktól kapott pénzbeli subsidiumot, Szekfű nem említi meg.

az 1702-ről 1703-ra forduló tél folyamán saját jobbágyainak soraiban. Ez a tél egyébként is zord ebben az esztendőben s a Rákóczi birtokokat átvevő császári katonai kormányzat magatartásától még többet szenved a nép. A helyzet szinte az elviselhetetlenségig fokozódik, olyannyira, hogy mikor végre kissé elkésetten kitavaszodik, tarpai, vári, beregszászi magyar jobbágyokból egy küldöttség szökik ki Lengyelországba Rákóczihoz panaszt tenni és segítségért könyörögni. A küldöttség vezetői, Esze Tamás és Pap Mihály tarpai jobbágyok, a bocskoros nemes Major János és a volt Thököly-kuruc Kis Albert, a dolgok pillanatnyi állapotában vigasztaláson és bátorításon kívül alig kapnak valamit, ez az "alig valami" azonban az evangélium maga ezeknek az istentől-embertől elhagyott embereknek a számára, Ez az "alig valami" egy megbizatás, néhány ezer forint meg néhány meggypiros selyem "Cum Deo pro Patria et Libertate", "Istennel a Hazáért és a Szabadságért" feliratú szűzmáriás lobogó, amiket a szervezés alatt álló szabadságharc ügye számára lengyel nemesek feleségei hímeztek Rákóczinak.

A visszaérkező küldöttség híradása, hogy "Rákóczi jön", a futótűznél is sebesebben terjedt el Rákóczi munkácsi, beregszászi, tokajvidéki uradalmainak jobbágy-világában és amikor Breznán várából Magyarországra érkezik első, május 12-én keltezett manifesztuma az "egyházi és világi, nemes és nemtelen magyarokhoz", amely fegyverre szólít mindenkit "a képtelenül hatalmaskodó, porcióztató, adóztató, sónkat, kenyerünket elvevő német ellen édes hazánk én nemzetünk mellett", a hatás leírhatatlan.

Pedig még úgyszólván semmi sincs meg egy szabadságharchoz, hisz ehhez egynéhány tucat selyemlobogó, meg a Bercsényi által Lengyelországban felfogadott 800 zsoldos, 400 lengyel nemesi önkéntes, meg a Lengyelországban időközben összeverődött másfélezernyi bujdosó, összesen mintegy 3000 ember — Szekfű határozottan tendenciózus interpretációjának szavai szerint "egy kis zsoldos csapat" — nem elég 3).

5) Szekfű szerint "a kátyúba jutott főúri összeesküvést" a jobbágyság megmozdulása emelte nemzeti mozgalommá, hiszen "Rákóczi nehezen, hosszas töprengés és latolgatás után állott a nép élére és hagyta el külföldi segély és ígéret, külföldi sereg nélkül Lengyelországot", Nem is Ö dönt, hanem "a munkácsi uradalom parasztjai", akik, jobban nem is választhatták volna meg a fegyverfogás időpontját". — Szekfű Gyula előadásával szemben a tények a következők: Rákócziék és a francia udvar között az egyezség már 1703 március elején megvolt, s a szervezés Lengyelországban serényen folyt. A nagy európai háború legzseniálisabb francia tábornoka, Villars azonban, a kor hadvezetési szabályainak fittyet hányva, télen, februárban rajtaütésszerűen elfoglalja Kehlt, a rajnai hídfőt, s ebből kiindulva már áprilisban átkel a Schwarzwaldon és május első napjaiban már a Felső-Dunánál áll, ahonnan a franciákkal szövetséges bajor csapatokkal egyesülve nyolc nap alatt elérhette az alig védett Bécset, amelyet Villars terve szerint a magyaroknak ugyanekkor kelet felől kellett volna megtámadni. Villars váratlanul korai manővere kényszerítette Rákóczit, hogy az előkészületek befejezése előtt kiadja breznani kiáltványát, május 13-én ég 3000 emberével elinduljon Magyarországra, ahol Esze Tamás és Kis Albert alatt már volt egy sebtiben szervezett ezrede, és Beregszászon, Váriban, Tokajon, Munkácson, Mátészalkán már kitűzték zászlóit.

A dolgoknak ebben a stádiumában Rákóczi habozva indul el Magyarországra és június 16-án, kilenc nappal az ő nevével és az ő zászlói alatt megvívott és elvesztett, dolhai csata után lépi át a Vereckei-szoroson érkezve a magyar határt, ahol a környező vidékekről összefutott lakosság és a dolhai csatából menekülő töredékek leírhatatlan jelenetek között fogadják (Szekfű Gyula meglepő véleménye szerint "munkácsi jobbágyain kívül most még egy lélek sem várja, nem kívánja s nem is fogadja"). Útja mentét a Kárpátokból lefelé jövet ezerszámra szegélyezik térdelő parasztok, akik imádkoznak hozzá, mint az Isten küldöttéhez és sírva csókolják meg lova patkójának hátrahagyott nyomát is; a kíséretét követő kis serege óráról-órára, kilométerről-kilométerre nő s néhány hét múlva, júliusban (és nem mint Szekfű írja: decemberben) már kuruc lovaskötelékek nyargalásznak Ausztriában 7). Mindez bizony határozottan meglepő következetlenség egy nép részéről, amely Rákóczit "sem nem várta, sem nem kívánta, sem nem fogadta".

Ezzel elindul egy nyolc éven át tartó katonai mérkőzés a töröktől elpusztított, némettől kifosztott, saját kormányzat központi irányításával nem rendelkező, saját honvédelmi gépezetnek teljes híjával levő és a másfél évtizedes felszabadító háborúban kimerült magyarság és a Habsburgok között, amelynek bámulatraméltó hadtörténete — Szekfű Gyula bántó, lekicsinylő, sőt gúnyolódó kritikája számára — a "tehetségtelen" seregvezérek, a "koncepció nélküli" hadvezetés, a primitív "üsd-vágd" harcmodor és a "Rajta Miskásan" harcoló "fegyelmezetlen" csapatok miatt "a szándék és az eredmény diszkrepanciája miatt olyan lehangoló olvasmány" 8).

6) Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. köt. 379 1. Szekfű Gyulát lehetetlen a Rákóczi-szabadságharc egészének és részleteinek lekicsinylő, ellenséges és tendenciózus előadásával nem vádolni. Korunk legkiválóbb, legalaposabb, legmegbizhatóbb és határozottan imponáló historicizmusú angol történetírója, G. M. Trevelyan három komoly kötetben több mint 1400 oldalon számol be roppant gazdag dokumentációval az 1701-től 1715-ig terjedő időről (G. M. Trevelyan: England Under Queen Anne, Longmans, Green and Co. kiadása, London 1932), amely részletes leírást ad a Spanyol örökösödési Háború diplomáciai- és hadtörténetéről egy az egész Európát felölelő kitűnő szintézisben. Ez az 1400 oldalas mű teljes és részletes külpolitikai hátterét adja a Rákóczi-szabadságharcnak. Aki ezt az angol művet a benne foglalt magyar és Habsburg vonatkozásokkal és azok diplomáciai forrásutalásaival háttérként helyezi Szekfű 383 oldalas előadása Hóman-Szekfü Magyar Történet IV. kötet 275—314 lapok) mögé, megdöbben és felháborodik nemcsak az előadás lekicsinylő módján, hanem az adatok és idézetek összeválogatásának kurucellenes tendenciáján és a történelmi kép szándékos eltorzításán is,

4) "The Hungarian rebels were already (1703 júliusról van szó) almost at the eastern gate of Vienna. Austrias Treasury was empty. and her armies on the Rhine and in Italy could not return in time". Trevelyan i.m, I. köt. 319 I.

8) Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. köt. 294 I. A "szándék és az eredmény discrepantiájának" természetesen az volt a végső oka, hogy a francia-spanyol-bajor szövetség, amelyhez Magyarország tartozott 9 év alatt pénzügyileg elvérzett és fel kellett adnia a háborút, melyet nem az abban csak harmadrangú katonai szerepet vivő Ausztria nyert meg (a spanyol trón mégiscsak a Bourbonoké lett), hanem roppant anyagi segélyforrásai birtokában Anglia, aki az egész angol-holland-osztrák-porosz-hannoveri-portugál-savovai koalíciót 9 éven át pénzelte (Trevelyan igazolt adatai szerint Anglia, saját haderejének fenntartásán kívül, a szövetséges hadak zsoldjára, ellátására és felszerelésére 9 év

Rákóczinak és a halálos ellenségeitől, kínzóitól és parazitáitól szabadulni akaró magyarságnak a rendelkezésére álló emberanyagon s annak öreg fringiáin kívül úgyszólván semmi egyebe nem volt egy korszerű hadsereg elleni háborúhoz. Még muníciója is csak kettő volt: a keserűség és az elszántság.

A magyar nemzetnek Mátyás óta, több mint két évszázadon át önálló hadiszervezete, tábornoki kara, képzett tisztállománya nincs. Erdély hadszervezete Rákóczi Ferenc nagyapja idején bomlott fel. Zrínyi Miklósnak, a költőnek és hadvezérnek hivatásos magyar hadsereg és hadszervezet felállítására vonatkozó erőfeszítései egy fél évszázaddal előbb beteljesületlen álmok maradtak, amelyeket a Habsburg-politika buktatott el.

A Rákóczi elé meredő első probléma tehát egy országos hadiszervezet rögtönzése és használható tisztikar létrehozása volt bátor, vitéz, de kiképzetlen, nem katonailag és nem katonáknak nevelt civilekből, a második pedig egy máról-holnapra összecsődült haderő felszerelése a – semmiből. A legénység kiképzéséről a szó hadászati és harcászati értelmében szó sem lehetett (ilyesmi a nyugati hadseregeknél sem volt, illetve, ami volt, már a bevetések szüneteiben folyt), ehhez képzett kiképző tiszti- és altiszti kar és idő kellett volna – legalább két év – már pedig egyik sem állt rendelkezésre. Különösen az első évek folyamán tehát csak gerilla-háborúzásról lehetett szó, amiért Szekfű kérlelhetetlen történelmi ítélőszéke igen lekicsinyli a kuruc-háborút, számonkérve rajta a "nyugati mintájú", nagy csapattestekkel, zárt kötelékekben megvívott ütközeteket,

----
alatt több mint 13 millió font sterlinget fizetett ki, amikor egy szolga fizetése
5, egy parochus lelkészé átlagosan 20–25 font volt évente). Ami a tehetségtelen és képzetén "üsd-vágd" magyar seregvezéreket illeti, hát a kor egyik legnagyobb hadvezérének számító Savoyai Jenő leszámításával. a Habsburg tábornokok
tehetetlenségét és hasznavehetetlenségét (a magyar hadszíntéren egymásután váltják le őket) nemcsak Trevelyan, hanem maga Szekfű is megállapítja,
a kuruc hadak "fegyelmezetlensége" viszont – amit Szekfű Gyula Rákóczinak tábornokaihoz intézett exhortáló leveleiből vett bőséges idézetekkel támaszt alá – semmivel sem volt nagyobb. mint az angol, vagy a birodalmi, vagy az osztrák hadseregé, amelyre viszont a "nyugati" kormányok legfelsőbb hadvezetősége és számos mindenfelé tárgyait botrányos esetek elleni tiltakozások panaszkodnak. csak éppen Szekfű ezekből a forrásokból nem közöl idézeteket. mert ő éppen a kuruc hadsereg "inferioritásáról" akar az olvasóban benyomást kelteni. Azt sem említi, hogy a kor összes hadseregeivel szemben – amelyek a katonáskodást iparszerűleg űző csirkefogókból, kétségbeejtő nyomorukból menekülni akaró szegényekből, börtönökből kiengedett fegyencekből, kényszertoborzottakból verbuvált zsoldoshadak voltak, amint ezt a képzett újkortörténész Szekfű nagyon jól tudja – a kuruc sereg önkéntes nemzeti hadsereg volt, arra azonban gondosan rámutat, hogy a háború negyedik-ötödik évében, amikor a fáradság jelei már kezdtek mutatkozni, sokszor kényszertoborozásra volt szükség és nem mulasztja el idézni kuruc toborzótisztek egykorú jelentéseit, hogy a. toborzottak közül sokan már a beszállítás alatt elszökdöstek, megint elmulasztva annak a megemlítését is, hogy Angliában, a német államokban, Ausztriában kezdettől fogva kényszertoborzás volt, a betoborzott legénység százával. sokszor kötelékekben szökött meg, sőt állt át a franciákhoz és a császári haderő nemcsak akkor, hanem később is, III. Károly, Mária Terézia, II. József alatt is "kötéllel fogdosta" az újoncokat, nemcsak Magyarországon, hanem a birodalom területén is (Trevelyan idézett munkájának első kötetében egy kitűnően és alaposan megírt fejezetet szentel a kor hadi szervezetének, hadászatának és harcászatának. A Rákócziaké volt legalább olyan jó.

felróván nekik, hogy a császári hadsereg "tetszése szerint sétálgatott", dúlt, égetett, pusztított Magyarországon, de ugyanakkor elfelejtvén felróni a "nyugati mintájú" császári hadvezetésnek, hogy a kurucok viszont Ausztriában csinálták pontosan ugyanezt és — Szekfű adatai szerint — még császári tulajdonban lévő kastélyokat is felégettek a császári hadvezetés "nyugati mintájának" fittyet hányva 9).

Az azonnal meginduló gerilla-hadviselés fedezete alatt mindenekelőtt egy hadfelszerelési ipart kellett létrehozni s a máris hadban álló "Rajta Miskákat" fel kellett szerelni és fel kellett öltöztetni.

9) Függetlenül attól, hogy masszív hadászathoz egyszerűen nem állt a szükséges
9 hadi gépezet rendelkezésre, a portyázó hadviseléshez viszont a kerek föld legkitűnőbb — és néhány évtized múlva világhírűvé vált — fegyverneme, a magyar könnyű lovasság a priori adva. volt. a gerilla-hadviselés tehát szükségszerű volt
(s ha a katonailag valóban nem szakképzett Rákóczinak történelmileg egyáltalán lehet valamit felróni. akkor az az, hogy tábornokaíval szemben ő a masszív hadászatot erőltette), erről a hadviselésről olyan lekicsinylően vélekedni. Ahogy ezt Szekfű teszi, csak a katonai szaktudás teljes hiányában lehet. Napóleon hadseregét Spanyolországban gerilla hadviselés morzsolta fel a ez morzsolta fel az egyébként kiváló német masszív hadvezetést is a Balkánon és jórészben Ukrajnában is a második világháborúban. Mindezt a hadtudományban járatlan Szekfű Gyulának esetleg el lehet nézni még akkor is, ha a lekicsinylés a részéről igazában nem a gerilla-hadviselésnek, hanem az akkori magyarságnak szól. Nagy lekicsinylési igyekezetében elkövet azonban Szekfű olyat is, amit a Pázmány Péter tudományegyetem újkori magyar történelmi tanszékén ülő professzornak Habsburg-párti beállítottságán túlmenően sem lehet elnézni.

A kuruc hadviselés inferioritását bizonyító buzgalmában Szekfű ezt a mondatot írja le: (Hóman-Szekfű i.m. IV. köt. 284 l.) "A császári hadak ekkor már mindenütt zárt négyszögekben harcoltak..." .

A hadászat fejlődésének története szerint viszont a tény az, hogy az európai stratégia ekkor már szakított a "harminc éves háború" két emberöltővel előbbi elavult zárt négyszögeken alapuló stratégiájával. és már a 17. század végén áttért a vonalharcra és a frontális rohamokkal kikényszerített döntések stratégiájára, vagyis pontosan a magyar harcmódra. A 16. és 17. századok "négyszöges" stratégiájában beállt forradalmi változás előidézője két szenzációs találmány volt, az egyik a kovás puska. a másik a feltűzhető (gyűrűs) szurony, amelyeket a 17. század utolsó évében kezdenek használni, az eddigi kanócos muskétákkal és a lándzsákkal szemben. A dolog nagy hadászati jelentősége abban állt, hogy előzőleg a nagy nehéz muskétával operáló muskétást egy mellé beosztott, hosszú lándzsával felfegyverzett lándzsásnak kellett közelharc esetén védenie, a jóval könnyebb kováspuska és a rátűzhető szurony azonban fölöslegessé tette a lándzsást, mert így minden muskétás egyben saját lándzsásává is vált, mert most már nemcsak lőni tudott. hanem közelharcban szúrni is. Ez fölöslegessé tette a minden oldalról kifelé meredő hosszú lándzsák által hatalmas sündisznókká tett "négyszögeket" (amelyek belül üresek voltak) és e helyett lehetővé tette a sokkal nagyobb tűzerő következtében újra védhetővé vált hosszú harcvonalakat, tehát a középkor régi csatarendje, modernebb formában újraéledt.

Az új hadászat általános alkalmazása éppen a spanyol örökösödési háborúban indul el, Marlborough és Savoyai Jenő vezeti be éppen a "zárt négyszögek" helyett. Szekfű Gyula állításával ellentétben tehát 1704-től már sehol sem harcolnak négyszögekben. hanem már vonalakban és a legősibb és legsajátabb, és legmagyarabb és legkurucabb harcászati formára, a frontális rohamok alkalmazására térnek át. még a gyalogosoknál is. A könnyű lovasság és annak kurucos alkalmazása pedig 35 évvel később a kor legkiválóbb hadigépezetével és legnagyobb hadvezérével, Nagy Frigyessel szemben, Mária Terézia trónját fogja megmenteni. Szekfű azonban — nem szereti a kurucokat, alacsonyrendűnek tekinti teljesítményüket és sajnálja Rákóczit — akit mint derék embert egyébként

megdicsér – aki az egyetlen európai színvonalú személyiség volt a kuruckorban s aki "a Rajta Miska hadaktól" akarta elszoktatni a magyart, de még messze volt a magyar katonai zseni. akinek vaskezében. átható kék szeme előtt az egyéni hősiességből, a fürge portákból (a "porta" kuruc katonai egység) 48-ban fegyelmezett, zárt modern magyar sereg lett" (Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. köt, 285 l.).

Rákóczi egyenruhákat terveztet — a Mária Terézia-kori magyar huszáregyenruhák, amiket magyaros szabásukkal és magyar-barokkos sujtásaikkal az egész világ minden hadserege leutánzott később a könnyű huszár fegyverzettel, hadszervezettel és "üsd-vágd" harcmodorral együtt, ekkor keletkeztek és több mint két évszázadon át a világ legszebb és legelegánsabb katonai egyenruháját jelentették — Munkácson katonai szabó-. gombkötő-, varró-, festőüzemeket létesít, amelyeket Körössy György főkamarás parancsnoksága alá helyez, 51.000 pár csizmát, 46.000 köpenyt rendel s az egyenruhákat, az általa megadott szabásminták és előírások szerint nagyrészben a vármegyékkel állíttatja elő. Besztercebányán és Bajmócon szuronygyárat létesít! 10), Lengyelországból pisztolyokat szállíttat — egyetlen évben pl. 700 darabot — még sátorcsináló zsidókat és ezredzenész cigányokat is rendszeresít a csapattesteknél és — francia kiképzőtiszteket kérve XIV. Lajostól — elindítja fiatal nemesifjak tiszti kiképzését is, miután katonai szabályzatokat, magyar katonai terminológiát, magyar vezényszavakat, kürtjeleket kreáltat, hisz a csonka szuverenitású magyarságnak semmi ilyesmije nincs. Felállít egy vörös és egy kék egyenruhás palotásezredet, egy zöld vadászezredet, egy vörös huszárezredet, egy kék egyenruhás székely kopjásezredet és a magyar legénységgel kiegészített francia gránátosezreddel együtt ez az első hat ezred adja a kuruc haderő alapját, amelyből fokozatosan 31 gyalogezred és 52 huszárezred fog kinőni az egyes vármegyék színeit viselő egyenruhás megyei bandériumokból 11).

—

10) Az egyébként nagyon alapos, részletes, sőt a kuruc haderő hasznavehetetlenségének kifejtésében határozottan bőbeszédű Szekfű Gyula, aki 39 oldalas tanulmányában egyetlen kimagasló kuruc haditettről sem számol be, a szuronygyárakkal kapcsolatban, előadására igen jellemzően ezt írja: "1705-ben Pápa német örségétől szuronyokat vesznek el a kurucok s ezek mintájára kezdeti meg Besztercebányán és Bajmócon a szuronygyártást" (i.m, IV. köt. 256 1.). Az ártatlan mondatban benne van. hogy a szuperior császári haderő modernül van felszerelve s a kurucok csak kullognak utána. A fakó mondat történetírói sunyisága abban van. hogy még a császári haderőhöz képest mintaszerűen felszerelt angol hadsereget is csak a Szekfű által sokat emlegetett höchstadti csata (1704 aug. 2-18) után szerelik fel a modern szuronyokkal (a höchstadti csatában még csak kevés szuronyos egység van). a császári haderő szuronyokkal való ellátása pontosan 1705-ben indul meg, s a kurucok azon nyomban el is szedik tőlük a szuronyokat s megkezdik a kuruc hadseregnek ezzel az új fegyverrel való felszerelését. Szekfűnek ha már kitért erre, a korrekt és igaz történelmi kép nyújtásához meg kellett volna említenie, hogy egy új fegyverről van szó, amit a császári haderő is csak akkor kezdett bevezetni. Szekfű azonban ezt elhallgatja, mert ez nem illik bele a kuruc haderőről nyújtott lesújtó képbe.

11) Szekfű, akt aránylag sokat és méltánylóan beszél a kuruc egyenruhákról, azt szintén elhallgatja, hogy az egyenruhás hadsereg Európában szintén egészen modern új dolog. Az ötven évvel előbb befejezett Harminc Éves háborúban egyenruha még nincs, ezt a korszakalkotó újítást — Mátyás király után 200 évvel — XIV. Lajos vezeti be alig két évtizeddel előbb. tőle kezdik a többi uralkodók átvenni — az angolok csak most — s a császári haderőnek csak néhány ezrede egyenruhás még, de Rákóczi kurucai azok! Az egyenruha bevezetésének idejét Európában Szekfű Gyula természetesen tudja, tudja azt is, hogy a kuruc haderő ezen a téren a lehető legmodernebb abban az időben, hiszen újdonságról van szó egész Európában s ennek a közlése nélkülözhetetlen lett volna a hű és teljes történelmi képhez, mivel azonban ez megint ellentmondást jelentett volna az általa inferiornak megrajzolt kép szempontjából, egyszerűen elhallgatta. És ez ugyanaz a részéről, mint a császári hadsereg elavult "négyszögei",

amelyeket követendő példaként említ, amelynek hiányáért megrója a

39

Mindez csak néhány — mellesleg Szekfű művekből vett —
adat, de ez a néhány adat is nyújt elégséges képet az olvasó számára
arról, hogy hogy festettek Rákóczi — Rajta Miskái.

Mindezt Rákóczi — különösen az első két évben — saját magánvagyonából
és a birtokbavett kincstári javak bevételeiből fedezi,
hisz a francia subsidium, amely eleinte amúgy is csak 10.000 livre.
mindennek csupán egy töredékét fedezi, az adógépezetet meg előbb
meg kell szervezni.

A legsürgősebb szervezési és felszerelési feladatok végrehajtása
is több, mint másfél évet vesz igénybe — az ipar produktivitása
ebben a korban, 100 évvel az angol gyáripar kibontakozása előtt —
kicsi és lassú — s addig a felkelők rögtönzött és felszereletlen alakulatokban
harcolnak, Szekfű Gyula szerint senki ellen, mert,
ugyancsak Szekfű szerint, az országban a felkelés kitörésekor "mindössze"
mintegy 12.000 főnyi császári haderő tartózkodik. (Az alig
néhány évvel előbb, a kilencvenes évek derekán megszervezett rác
katonai határőrvidékek 46.000 emberéről az alapos és körültekintő
Szekfű megfeledkezik.) Rákóczinak három évi szervező munka után
lesz mintegy 40.000 —— Szekfű szerint 60.000 — főnyi hadereje 12),

——--
kuruc hadvezetést annak ellenére, hogy a császári tábornoki kar úgyszólván
egyetlen rátermett tagja, Savoyai Jenő, emiatt az ósdi stratégia miatt váltja
le az öreg Heistert, majd utána a Heisternél nem különb Herbevillet, akiket a
kuruc haderő kétszer is kikerget az országból s a kurucokat végül is a modern
lineáris harcászatnak Savoyain kívül egyetlen képviselője a császári tábornoki
karban, a magyar gróf Pálffy János fogja legyőzni.

12) Szekfű Gyula meglepő számadatokat publikál, aminek oka a kétségtelenül
megállapítható tendenciózus "felfelékerekítéseken"" illetőleg
"lefelékerekítéseken" kívül (aszerint, hogy a torzításhoz mire van szükség) az,
hogy az általa a katonai
vonatkozások tekintetében főforrásul használt és a bécsi hadilevéltár által
kiadott 5 kötetes "Feldzüge des Prinzen Eugen van Savoyen" c. munka adataiból
(amelyekkel szemben a "forráskritikájára" szemmel láthatóan nagyon
büszke és ennek "hiányáért" a magyar Rákóczi-irodalmat nagyon lenéző — különösen
Thaly Kálmánról nagyon gúnyos megjegyzéseket tesz az i. m. jegyzeteiben
— Szekfű elfelejt forráskritikát gyakorolni) eszközölt becslései során az
"ezredeket" általában 900-—1000 főnek veszi. Trevelyan, aki idézett művében az
angol levéltári anyagon és francia forrásokon kívül egyébként használja a
Feldzüge-t is, a szövetségesek haderejéről adott leírásában (I. köt. 10. fej. és
183. fej.) a gyalogezredek létszámát átlagosan 500-ra, a lovasezredek létszámát
általában 120—150 főre teszi. Trevelyan becslése a felét hozza ki Szekfű
becsléseinek
s ugyanez a helyzet Trevelyan konkrét adataival is. Szekfű szerint
1703-ban az angol-holland sereg 100.000-re, a birodalmi, porosz, szász, dán stb.
erők 40.000-re, a császáriak szinte 130.000-re mentek (Szekfű i.m. 287 1.).
Trevelyan
konkrét adata szerint az angol haderő ugyanebben az évben 40.000 fő,
a hollandok által bérelt és fizetett haderő ennek a fele, a zsoldelszámolások
szerint viszont a szökdösések állandók. Szekfű szerint (i.m. 296 1.) a felkelés
kitörése után a császári erők létszámát 15—18.000-re emelték fel (az erdélyi
erőkkel együtt 23 —28.000-re) Magyarországon, Trevelyan adata szerint a
höchstadti
csatában 1704-ben a császári kontingens 18.000 ember volt (i.m. I. köt.
370 1.), az egész szövetségi haderő 52.000 ember (az angol kontingens 9.000. az
ugyancsak Marlborough parancsnoksága alatt álló holland. hannoveri és hesseni
erők o együtt 10.000, a bádeni Lajos parancsnoksága alatt álló birodalmi
haderő 15.700) (i.m. I. köt. 373 1.) ugyanakkor "when the Hungarian rebels
were ravaging Austria within thirty miles of its capital". (372 1.) Ennek a
18.000
embernek nagy részét az olasz hadszíntérről vonták el (Trevelyan i.m. 368 1.).

Ha az olasz hadszíntéren (Turin ostrománál) hátrahagyott császári haderőt gavallérosan
15.000 főre tesszük (a csapatok kivonása után a fele sem maradt) a
valónak fogadjuk el Szekfű adatát a magyar hadszíntéren operáló 23—26.000 főnyi
császári haderőről, akkor is, a Felső-Dunához küldött 18.000 emberrel együtt

de a kezdeti hónapokban (1703 júniusától a következő év tavaszáig)
ennek még csak egy töredéke van meg, az is felszereletlenül, szervezetlenül
és egyelőre még kevés központi irányítással, mégis –
október vége felé – néhány vár leszámításával az ország 90 százaléka
már a kezében van s az Ausztriában operáló kuruc portyázók már
Bécset fenyegetik 13), olyannyira, hogy az udvar Grácba akar menekülni 14)
és az egyetlen igazi császári katonát, Savoyai Jenőt, az

----
mindez sehogysem tesz ki többet 58.000 embernél. Hol rejtőzött tehát a hiányzó
72.000 ember Szekfű 130.000 főnyi császári haderejéből? És egyáltalán miből
tartottak volna a Habsburgok ekkora hadsereget el az alatt a 8 esztendő alatt
a magyar adózás nélkül? E könyvecske első fejezetéből emlékezhetik az 01vasó
a felszabadító háborúval kapcsolatos és teljes egészükben Szekfűtől vett
adatokra, amelyek szerint a császári haderő a felszabadító háborúban 32.350 fő,
amelyhez a csatlakozott kuruc erőkkel és nagyrészt Magyarország forrásaiból
fizetett birodalmi hadakkal mintegy 36.000 fő tartozik a ezeknek az eltartása
átlagosan 120–140.000 porciót, mintegy 8 és fél millió forintot jelent évente,
amiből Magyarország 5 milliót fedez. A Rákóczi-szabadságharc után 29 évvel
megvívott Örökösödési háborúban, amelyet Nagy Frigyes 40.000 emberrel,
szövetségesei
körülbelül szintén ugyanekkora erővel vívnak meg s amely a Habsburg-család
számára élet-halál kérdése volt, Magyarország – Szekfű lecsökkentett
adatai szerint – 60.000 főnyi haderővel támogatja és menti meg a királynőt,
akinek "császári" hadereje nem éri el a 40.000 főt. Lehetséges-e hát, hogy
a Rákóczi-szabadságharc előtt 82.000 főnyi, a Rákóczi szabadságharc után 29
évvel kb. 40.000 főnyi hadilétszámú [Habsburg-haderő (mindkét esetben a magyar
erővel kiegészítve), most, a Rákóczi-szabadságharc idején a magyar erők
nélkül (és a magyar pénz nélkül) 130.000 főre szökken fel hirtelen, noha
ekkora hadseregnek az eltartása mintegy 25 millió forintot jelentene, s a
Habsburg
kincstár, mint mindig, most is kínosan üres (Trevelyan diplomatikai anyagának
a hangja az örökké pénzért rimánkodó császári pénzügyet illetően, lenéző,
sértő és gúnyos. Szekfű mindebből nem idéz. Szekfű szóbanforgó munkájában
csak a holland megbízottnak egy türelmetlen és sértő válaszát idézi - a
Rákóczi-kormányhoz 1710-ből). A helyzet jellemzésére Szekfűtől magától, az i. m.
egy egészen más helyéről, az örökösödési háborúval foglalkozó részből iktatunk
ide egy idézetet, amellyel a szerző saját Rákóczi-tanulmányának felépítését, a
Habsburg-szuperioritásról és a Rákóczi-vállalkozás inferioritásáról és "főúri"
amatőrködéséről levezetett konklúzióját üti agyon; "A francia, török háborúk,
a spanyol örökösödési háború – írja Szekfű, Mária Terézia korának tárgyalásakor,
elfelejtve, hogy miket írt 60 oldallal előbb – a Habsburgok deficitjét
soha nem látott mértékben növelték. Már az 1690-es évek háborúi évenkint 12
millió forintba kerültek, holott a bevétel 7–8 millión felül soha sem volt s bár
1701-ben az osztrák és cseh tartományok régi szokás szerint (?) húsz millió
központi
adósságot magukra vettek, rendi adóssággá változtak. 1708-ban a nagy
zsidó bankház, az Oppenheimer-cég bukása méginkább leszorította az udvar
pénzügyeit. A cég hollandi, olasz, német, hitelezőit ki kellett elégíteni,
különben
ezek nem adtak volna kölcsönt a császárnak, akinek számára vette fel a
pénzeket az európai piacokon Oppenheimer. Ebben a helyzetben a magyar
jövedelmeket
is lekötik, pl. a magyar sóbevétel és a hadiadó (ez az a bizonyos
évi 4 millió, amelynek embertelen és istentelen behajtásáról adott Kollonics-
leírást
idéztük) többször van elzálogosítva a másik bécsi zsidó cégnek, Wertheimernek.
"1711-ben a háborúk végével az udvari kamara igen tisztességes elnöke,
Starhemberg Gundacker gróf, 70 millióra teszi a monarchia államadósságát..."
Trevelyan állapítja meg, hogy ha a höchstadti csata történetesen
elvész (nem sok híja volt) ez a Habsburgok trónjába került volna.

13) The position of Vienna was certainly alarming enough in 1704 to call for
direct assistence. On February 138, Whitworth (a bécsi angol követség egy tagja)

wrote: "I must own we live at the discretion of the Hungarians as to the suburbs, where they may arrive with little opposition in twelwe hours' time", (British Museum, Additional Manuscripts. Stepney 7064, f. 130) Trevelyan i.m. I.köt. 326 l.

14) "In December, 1703, the talk at the Austrian capital was that the Court would have to be carried to Gratz in Styria, while French and Bavarians shook hands with the Hungarian rebels in the streets of Vienna" (Public Record Office Manuscripts (Hannover), State Papers 81.160. Poley's letter of December 17/23, 1703) Trevelyan i.m. I. köt. 321 I.

olaszországi erők főparancsnokát sürgősen hazarendelik az itáliai hadszíntérről, kinevezik a haditanács elnökévé és megbízzák a magyarországi hadműveletek irányításával, csak éppen pénzt és katonát nem adnak hozzá 15).

A Rákóczi-ház háborúja a Habsburg-házzal — immár második Európa történetében — tizenhárom nap híján kerek nyolc esztendeig tart 16) s ennek a nyolc esztendős időtartamnak puszta ténye igazolja, hogy a "főúri összeesküvés" intelligensen választotta ki az időt, kitűnő diplomáciával használta fel az alkalmat s ha Rákóczi Ferenc nem erőlteti a masszív hadviselést és ehhez nem fejleszti egy kb. 40.000 kombattánsból (és legalább ugyanakkora katonai segédszemélyzetből álló) offenzív haderőt, amelyhez szakszemélyzete nincs, hanem ehelyett tervszerűvé teszi és csupán koordinálja a decentralizált portyázó hadviselést egy sokkal kisebb létszámú mozgékony haderővel, amelyhez egy 150 esztendős tapasztalatokkal rendelkező, páratlanul adaptált katonaanyaga van a magyar könnyű huszárban, a kuruc háborút akár 16 évig folytathatta volna s a pénzügyi összeomlás határán álló Habsburgokat térdre kényszeríthette volna és frontális ütközetek nélkül, amiket a laza struktúrájú kuruc haderő kettő kivételével (de viszont éppen laza struktúrája következtében különösebb következmények nélkül) elvesztett és a portyacsaták százaival, amelyeket szinte kivétel nélkül megnyert, teljesen felmorzsolhatta volna a Habsburgok nyakig eladósodott családi részvénytársaságának akadozó hadigépezetét, amely attól a naptól kezdve, hogy Anglia titokban különbékét kötve Franciaországgal, az angol csapatoknak "lábhozt" vezényelt (Restraining Orders, 1712 ápr. 25) és beszüntetett minden további pénzügyi támogatást, minden ütközetet elvesztett a franciákkal szemben a Rajnánál.

A Rákóczi-szabadságharc — a két súlyos és úgy látszik örök magyar nemzeti betegség mellett — anyagi kimerülés miatt 17) bukott el és ennek alapoka a felszabadító háború óta tartó példátlan Habsburg-kizsákmányolás miatti országos szegénység és nem kis mértékben a költséges masszív hadviselés erőltetése volt.

(Mindezek ellenére is, sőt a már közel másfél éve dühöngő pestis ellenére is, a kuruc haderő nem semmisült meg és nem tette le a fegyvert. A kuruc haderőt a hadban álló felek között Szatmáron létrejött egyezmény alapján, négy nappal a békekötés után, 1711

15) The desperate danger of Vienna, due to the incompetence of Leopold and his lay and clerical advisers, at length forced them to entrust the fate of the Empire to Eugene (Savoyai Jenő). The obscurantists of the Imperial Court no longer dispense with his hand on the helm. In the winter of 17093—1704 he was brought back from Italy and placed at the head of the War Office at Vienna as President of the Council of War, to reorganize the forces of Austria so far as her straitened means permitted. These means were eked out by English subsidies". Trevelyan i.m. I. kötet 323 I.

16) 1703 május 12 — 1711 április 30.

17) A szabadságharc összeomlásának volt egy közvetlen oka is. 1700 tavaszától kezdve Magyarországot is elérte a keleteurópai borzalmas pestis, amelynek nálunk 410.000 halálos áldozata volt, az ország lakosságának több mint 10 százaléka.

április 30-án egy utolsó katonai szemlére Nagymajtény síkján összevonták s miután a két szembenálló fővezér, gróf Károlyi Sándor kuruc és gróf Pálffy János császári főparancsnok — mindkettő magyar — a "seregbontó szemlét tisztes katonai formaságok között megejtette, 12.000 kuruc megható jelenetek során a földbeszúrta 149 hadilobogóját és egy utolsó "seregbontó" kürtjel után sírva — szétszéledt."

A legendás kor elején pompás, a végén már vásott kurucegyenruhák felejthetetlen vitézei ezzel eltűntek a szem elől, de a 149 földbeszúrt lobogón kívül hagytak maguk után valamit, ami ezelőtt nem volt meg, amit hadi teljesítményeikkel, egyenruháikkal, táncaikkal, költeményeikkel, dalaikkal, tárogatóikkal ők teremtettek meg, s ami mind a mai napig megmaradt. Ez lobogott az örökösödési háború Európát nyargaló huszárjaiban, ez lobogott 1848—49 veressipkásaiban, ez lobogott Limanovánál, ez lobogott a Donnál, ez lobogott az 1956-os Budapest utcáin. Ez a valami 250 év óta, a Hadik-huszárok sujtásos dolmányában, a negyvennyolcas honvédség kávébarna zubbonyában, csukaszürkében, tereptarkában vagy a halhatatlan pesti srác micisapkájában, 250 esztendeje ugyanaz. Ez a valami, a kis nemzetek egyetlen megtartó ereje, a nacionalizmus, amely a mi népünk lelkében a tárogatók hangja mellett született meg ...

IV.

NAGYMAJTÉNY FELÉ

Tépi sötét szárnyát, hull a tolla rája
Síró kurucoknak rongyos dolmányára,
Rongyos dolmányára ...

Kuruc dal.

Szekfű Gyula, aki karrierjét a Habsburg-múlt elszánt védőjeként Bécsben kezdte és Rákosi Mátyásék nagyköveteként Moszkvában végezte s akinek első történetírói teljesítménye a Rákóczi makulátlan alakja irányában megnyilatkozó mély nemzeti kegyelet tervszerű és arrogáns megfricskázása volt 1) az eddigiekben már

1) Szekfű Gyula, Hentzi tábornok Budavár 1849-i ostromakor elesett egyik osztrák katonájának unokája. aki a Petőfi Sándoroktól, Mécs Lászlóktól, Gömbös Gyuláktól, Imrédy Béláktól, Hóman Bálintoktól, Mindszenty Józsefektől eltérően, szívében mindvégig Schüttelheim maradt, mint a bécsi levéltárban dolgozó fiatal történész, a Rákóczi hamvainak hazahozatalát követő nemzeti meghatottság és kuruc reneszánsz éveiben írta meg és 1913-ban publikálta első nagyobb művét "A száműzött Rákóczi" címmel. A mű, amely a vagyonát vesztett és 24 éven át külföldön hányódó fejedelemnek általunk, emigránsok által nagyon tisztán és világosan elképzelhető életét, irreális igyekezeteit a hozzá dörgölőző, helyzetével visszaélő és jóhiszeműségét kihasználó politikai kalandorok társaságában mutatja be, országos felháborodást keltett. A Rákóczi-emigráció teljes forrásanyagát mindezideig éppúgy nem vizsgálta felül senki, mint ahogy nem ellenőriztük le Szekfű egyre gyanúsabbá váló forráskritikai és forrásalkalmazási tevékenységét sem, noha a Magyar Történet Szekfű által írt köteteknek mind hangja, mind tartalma ezt megkívánná. "A száműzött Rákóczi"-ban összehordott forrásanyag, amennyire tudjuk, vagy inkább feltételezzük, igazolt, s ha nincs elhallgatott forrásanyag, mint ahogy a Magyar Történet-ben van, ez interpretáció, bármilyen rideg is, hű. A Szekfű ellen a könyv miatt annakidején indított társadalmi- és sajtó-hajsza formáját, hangját és túlzásait el kell ítélnünk, hisz a történész számára az igazság keresése feltétlenül kötelező és saját interpretációjához, amennyiben az jóhiszemű, minden történésznek kétségtelen joga van és fájdalmas történelmi megállapítások miatt, ha azok igazak és előadásuk nem sértő, hajszát indítani egy tudós ellen méltatlan dolog, arról nem is beszélve, hogy egy szakteljesítmény minőségének megállapításában sem az u. n. társadalom, sem a napisajtó nem illetékes, márpedig a hajsza erre törekedett. "A száműzött Rákóczi" önmagában lehet mintaszerű történettudományi teljesítmény.

A könyv megírása maga azonban. különösen az adott korban és az adott magyar politikai körülmények között. határozottan politikai és nem tudományos gesztus, mégpedig Habsburg-érdekű politikai gesztus és — történettudomány ide, történettudomány oda — arrogáns gesztus volt, azzá tette a puszta tény, hogy a szerző a bécsi falak és a császári hatalom biztonságában fittyet hányt a magyar közvélemény lelkiállapotának.

Szekfű Gyula nem a magyar történettudomány szolgálatában írta a könyvet,
hanem a tudományon kívül fekvő célból, vagy legalábbis a tudományon kívül

gyakran idézett művében nemcsak a magyar haderő alacsonyrendűségét
igyekszik kimutathatóan tendenciózus forrásalkalmazással bemutatni
a szintén tendenciózusan "felfelé kerekített" császári haderővel
szemben, hanem a nemzetközi jelentéktelenség és a diplomáciai
amatőrködés lekicsinylő vonásait is rá akarja erőszakolni
tendenciózus forrásalkalmazással II. Rákóczi Ferenc fejedelem alakjára,
aki szerinte "a diplomáciában, a nemzetközi viszonylatokban
mindvégig tanuló maradt" 2). Sőt a szabadságharc "hosszú haldoklásáért"
is — az 1708——1711 közti időt Szekfű ismételten és különös
hangsúlyozással a "szabadságharc haldoklásának" nevezi — Rákóczi
"végzetes halogatását" és "hiú diplomáciai reménységét" teszi felelőssé,
mert Rákóczi a Habsburgok által "felajánlott" — szerinte —
"tisztességes békét" kétszer is elutasította és a "siralmas minimumot
tartalmazó" szatmári béke, Rákóczi félretolásával "két magyar ember
— Pálffy és Károlyi — együttműködésének eredménye volt,
mégpedig az utolsó pillanatban", mert "Savoyai Jenőben és haditanácsában
erős volt a szándék, hogy a fegyveres elnyomást minden
tárgyalás nélkül végrehajtsák" 3).

A Hóman-Szekfű Magyar történet által a Rákóczi-Magyarországról
nyújtott képhez — a tényekhez, a történetírói állásponthoz
és annak alátámasztására kiszelektált forrásanyaghoz s annak kezeléséhez
egyaránt — igen sok hozzátennivaló van és ezt a kiegészítést
mind a békealkudozások, mind pedig egy a nemzetközi életben soha
komolyan nem vett, sőt a végén már lenézett Rákócziról adott
tendenciózus kép kérdésében el kell már egyszer végeznünk nemcsak
II. Rákóczi Ferenc tiszteletreméltó emlékének védelmében, hanem
a nemzetének múltja iránt érdeklődő magyar közvélemény érdekében
is,

----
fekvő célból is. A mű anyagának összegyűjtése, feldolgozása, megírása és
publikálása
korában a magyar történet belső területén még óriási feldolgozatlan
és tisztázatlan foltok voltak (sőt ma is vannak). Ha tehát egy fiatal tudós
dolgozni
akart, bőven találhatott a magyar nemzet történetfolyamatának direkt
területén is Rákóczi emigrációban töltött s nemzeti történetünk integráns részét
nem jelentő 24 esztendejénél összehasonlíthatatlanul fontosabb és sürgősebb
feldolgoznivalót is, hisz a száműzött Rákóczi élete, amelynek nemzeti
történetünk
alakulására hatása nincs, alig több történelmi kuriozitásnál. Ha tehát
valaki a feldolgozatlan direkt területek helyett egy történettudományos
szempontból
tizedrangú függelékterületet választ első művének, annak feltétlenül
oka van. S ez az ok semmi esetre sem tudományos, hanem feltétlenül tudományon
kívüli ok, és ezt a megállapítást "A száműzött Rákóczi" megszületésének
időpontja még jobban aláhúzza. A példátlanul nagy kuruc-kultusz ellen tenni
kellett valamit osztrák részről, hisz a magyarság szellemi és érzelmi élete
akkoriban
éveken keresztül Rákóczi-kegyelettel volt feltöltve, Rákóczi hamvainak
hazahozatalától (1906) a szatmári béke és Nagymajtény 200 éves évfordulójáig
(1911). A kassai dóm a nemzet Panteonjává válik, a kuruc-kornak roppant
irodalma.
támad, egy Andrássy grófnő megírja a Krasznahorka büszke vára című
dalt, a színházakban az Ocskay brigadérost játsszák és a könnyes magyar
büszkeségnek
ezekben az éveiben a bécsi levéltárban egy Schüttelheim-lelkű Szekfű
Gyula nevű fiatal tudós pontosan ezt az időt választja ki arra, hogy a hérosszá
magasztosult fiatal és daliás fejedelemnek a nemzeti lélekbe beleégetett
kollektiv képe mellé odadobja a magyar közvélemény elé emigrációban gyötrődő.
kínlódó, végül rezignált öreg Rákóczi képét.

2) Hóman-Szekfü Magyar Történet IV. köt. 385 l.

3) U. o. 309 l.

Szekfű Gyula tanulmányának hadtörténeti részéhez már fűztünk elégséges adalékot arra, hogy a Habsburgok helyzete, amelyet Trevelyan összefoglalása szerint 4) "empty treasure-chest and illorganized army" jellemez, pénzügyileg és katonailag egyaránt, kezdettől végig Anglia és Hollandia támogatásától függött. A spanyol örökösödési háború két fő hadműveleti területe közül az egyiken, a flandriai hadszíntéren, osztrák részről egyetlen szál ember sem harcolt soha a 12 év alatt, a másik fő hadműveleti területen, Spanyolországban, pedig csak egyetlen szál ember reprezentálta Ausztriát, Lipót császár fia, Károly, a trónkövetelő, angol és portugál katonai védelem alatt. Még a rajna-felsődunai hadszíntéren is csak nagyobb ütközeteket előkészítő csapatösszevonások idején jelent meg a császári haderő, amelynek részlegeit ilyenkor az olaszországi és magyarországi hadszíntérről vonták átmenetileg el s irányították az ütközetek után sietve vissza. Az itáliai hadszíntéren (a mai Olaszország egy része, Toszkána akkoriban francia bírtok volt) a háború első négy évében, 1701-től 1704 végéig olyan súlyos volt a császári haderő helyzete és állapota, hogy az angol kormány 50.000 fontot küldött, nem Bécsbe, nehogy másra költsék, hanem közvetlenül Savoyai Jenő kezeihez lőszerre, felszerelésre és élelmezésre, hogy a demoralizált csapatokat némileg rendbehozzák (1704) a helyzet csak akkor javult némileg, mikor az angol diplomáciának hosszú fáradozás után, 1704-ben Savoyát, amely addig Franciaország szövetségese volt, sikerült területi ígéretekkel átcsalni a koalícióba (Savoya felsőitáliai hercegség és annak hercege Viktor Amadeus nem tévesztendő össze Savoyai Jenővel aki a savoyai uralkodó hercegnek csak rokona volt a család francia ágából s aki mint hivatásos katona egyszerűen zsoldosa volt a Habsburgoknak). A "130.000 főre tehető" császári haderő egészen a szatmári békéig, 1711-ig csak az itáliai és magyarországi hadszíntéren volt foglalkoztatva s a két hadszíntér közül a magyarországin volt a nagyobb erős), A szatmári béke után hat hónappal (1711 novemberében) pedig Anglia lép ki – szövetségeseit cserbenhagyva – a küzdelemből a ezzel Ausztria, 70 millió forintnyi államadóssággal, legfőbb pénzügyi támogatóját veszti el és vele együtt a háborút).

A pénzügyi és katonai összeomlás határán álló Habsburg-ház helyzete elnagyoltan felvázolva ez, s mindezt Szekfű Gyulának is tudnia kellett tanulmánya megírásakor. Ezzel szemben a szóbanforgó tanulmányban (i. m. 297 1.) ezt a mondatot engedi meg magá nak:

4) Trevelyan i. m. I. köt. 239 1.

5) "We have not soldiers enough in Piedmont - írja 1704 novemberében, a nagy hochstädti győzelem utáni hónapokban a savoyai udvarnál akkreditált angol követ, Richard Hill, Marlborough hercegnek – to put a garrison in Turin", (Trevelyan i. m. II. köt, 10 1.) "The Emperor s letters pointed to the same conclusion; he could send no more Áustrian troops to Italy, because the Hungarian rebels, with whom he obstinately refused to come to terms, were pressing him hard at home". (Trevelyan i.m. u. o.) Lám, Szekfű Gyula 130.000 emberéről nemcsak Trevelyan nem tud, hanem Lipót császár maga sem. Az olasz hadszíntér problémáját végülis Angliának kell megoldani. Marlborough herceg november utolsó hetében Berlinbe utazik és Frigyes porosz királytól 300.000 sovereign évi bérösszegért 8.000 porosz katonát "bérel" 8 ezek mennek a következő év tavaszán (1706 márc.) le az olaszországi frontra és mentik fel a francia ostrom alól a kapituláció előtt álló Turint. (Trevelyan i, m. II. köt, 11. I.)

"A következő évben, ha tovább tart a felkelés, akár 100.000 főnyi sereget is idedobhatott volna a nyugati harctereken immár csak formálisan küzdő, béketárgyalásokat folytató Ausztria". Nos, amint ez Trevelyannek az egész háború összes hadszíntereinek minden jelentékenyebb ütközetét részletesen letárgyaló művéből számszerűleg kimutatható, Ausztriának a 13 éven át tartó örökösödési háború folyamán soha nem volt — és amint Szekfű pénzügyi adatai mutatják, nem is lehetett — 100.000 főnyi hadereje. Kombattáns ereje az 50.000-et a legnagyobb erőfeszítések idején sem érte el. A békét viszont XIV. Lajossal még a koalíció többi tagjai sem (Angliát kivéve) a szatmári béke után következő évben, hanem csaknem pontosan két évvel azután (utrechti béke, 1713 április) kötik meg, a makacskodó Ausztria meg éppen még egy további évvel később (rastatti béke, 1714 március), miután magáramaradt haderejét a franciák két éven át minden csatában megverik és XIV. Lajos a rajnai térben visszavesz tölük csaknem mindent, amit előzőleg 12 év alatt elveszített. "Eugene (Savoyai Jenő) now — írja az angolok kilépésének külpolítikai és katonai hatását elemezve 1712 júliusáról Trevelyan 6) — left with forces inferior to the French, rashly undertook the siege of Landrecies. Villars (a francia hadvezér) outmanouvred him and inflicted on him at Denain such a defeat as the Allies never suffered under the command of Marlborough. Before the campaign was over, the French had retaken Le Guesnoy, Bouchain and Dounai".

Így állt a magyar hadszíntér katonai terhei alól felszabadult Ausztria hadereje egy évvel a szatmári béke után, amikor — Szekfű Gyula szerint — "akár 100.000 főnyi sereget is Magyarországra dobhatott volna". Ehhez az egyébként nem túlságosan történettudományos "volnához" talán nekünk is szabad egy hasonló "volnát" hozzáfűznünk. Ha Károlyi Sándor 1711 tavaszán nem fordul szembe a tárgyalások további nyújtását elrendelő Rákóczival és nem köti meg önhatalmúlag a szatmári békét, hanem vár az őszig (a nyári időt mind a szenvedő polgári lakosság mind a csapatok könnyebben viselték volna, mint az előző telet), a békeszerződés egészen másként alakult volna. S hogy Szekfű felelőtlen és alaptalan "volnájával" szemben mi áll a mi "volnánk" mögött, arról alábbiakban számolunk be.

Angliában a háború-párti wigh-kormány 1710 augusztusában megbukott, átadván helyét a békepárti Bolingbroke tory kormányának s ennek a fordulatnak a következményei már ősszel mutatkoztak is, különösen mikor kiderült, hogy a hadi költségvetés 1,100.000 font sterling deficitet mutat, ami az államadósságokat 7,129.000 fontról 8,240.000 fontra emelte fel az 1710/11. költségvetési évben 7). Ebben a helyzetben indultak meg a titkos tárgyalások Franciaországgal 1711 tavaszán, amelyeknek eredményeképpen október 8-án, négy és fél hónappal a mi szatmári békénk után, Anglia egy titkos szerződést kötött, amellyel nemcsak Ausztriát, hanem az egész koalíciót ridegen cserbenhagyva — és általános felháboro dást

8) Trevelyan li. m., III. köt. 222. l.
7) Trevelyan i. m. III. köt. Appendix A. (324—325 lapok).

váltva ki mindenütt, még saját országában is 8) — a további hadműveleteket a maga részéről hirtelen beszünteti, a tiltakozó Marlboroughot meneszti és minden további pénzsegélyt beszüntet.

A fordulat nyilvánosságra hozatala a villámcsapással egyértelmű a koalíció tagjaira, a rettenetes pénzügyi helyzetben levő Ausztriára pedig a katasztrófával egyenlő. Súlyosbítja a helyzetet, hogy Ausztria londoni követe, gróf Gallas, felháborodásában egy sértő megjegyzésre ragadtatta el magát, amire a királynő kitiltja a palotából és azonnali visszahívását követeli s ezzel 1711 novemberében Anglia és Ausztria között a bécsi kormány miden igyekezete ellenére, a diplomáciai viszony is megszakad. Szorongatott helyzetükben Bécsben azt találják ki, hogy Európa egyetlen népszerű Habsburg-embere, Savoyai Jenő menjen egy Marlborough herceghez eszközölt "kollegiális" látogatás ürügyével Angliába és próbálja meg ő rávenni Anna királynőt és kormányát a háború és a szövetségi viszony folytatására, Savoyai hetekig tartó utazás után 1712 januárjában ér Londonba, ahol a wigh-párti tömegek meg is éljenzik, de sem a kormány, sem az udvar nem tárgyal vele és üres kezekkel tér vissza, hiszen akkor már a Marlborough házaspár kegyvesztett s a herceg meg van fosztva a fővezérségtől 8a).

A Szekfű Gyula által olyan elcsüggesztő és rideg színekkel festett "reménytelen" magyar helyzettel szemben az ellenfél helyzete körülbelül ez, erről azonban Szekfű a szatmári béke történelmi elemzése során egy hangot sem szól, ellenkezőleg "100.000-es haderőről" beszél.

Rákóczi Ferenc politikája tehát reális és intelligens a szabadságharc elindításában éppúgy, mint abban, hogy a háborút makacsul folytatja és 1711-ben is folytatni akarja mindaddig, míg feltételeit a bécsi udvar el nem fogadja.

Ezeknek a feltételeknek nem a nemzeti panaszok orvoslása a kruciális pontja, ezt a Habsburgok mindkét esetben — sőt Szatmáron is — megígérik, mint mindig, amikor bajban vannak és pecsétes levelet is hajlandók adni róla, mint ahogy adtak már nagyon sokszor. A kruciális pont a — biztosíték kérdése. Rákócziék az 1704-es tárgyalásokkor éppúgy, mint 1706-ban, biztosítékokat követelnek s a tárgyalások mind a két esetben, hónapok munkája után, ennél a pontnál akadnak el. Az egyezség megtartására kívánt biztosítékokra sem Lipót 1704-ben, sem fia 1706-ban nem hajlandók, elárulva mindkét alkalommal, hogy alkudozásaiknak, amelyek mellesleg mindkét alkalommal kizárólag csak egy-egy válságos és

8) Trevelyan i. m. III. köt. XI, XII és XIII fejezetek.

8a) Sőt, mivel Savoyai látogatását a whig ellenzék tömegei tüntetésekre használják fel, a látogatás a kormánynak határozottan kellemetlen, úgy, hogy a Lengyelországból néhány héttel ezután,, szintén a békekötéssel kapcsolatos céllal a hulli kikötőbe érkező Rákóczi Ferencet udvariasan fel is kéri a kormány, hogy a feszült hangulat miatt ne menjen Londonba. Szekfű idézett művében az angliai háttérről egy hangot sem szólva ezt közli az olvasóval: "Rákóczi Danzigon át Angliába utazott a békébe való foglalás érdekében, ahol azonban a hulli kikötőből nem engedték Londonba".

sürgető veszélyhelyzet elháríthatatlan nyomására indultak meg, mindkét alkalommal időnyerés volt a céljuk, nem voltak őszinték és "tisztességes" feltételeiket nem szándékoztak megtartani.

Az egyezmény megtartására magyar részről kívánt biztosíték egyike az Ausztriával szövetséges nagyhatalmak garanciája — amelyekre egyébként mind Anglia, mind az akkor még tengeri nagyhatalmat jelentő Hollandia hajlandó lett volna, sőt próbálták is erre a bécsi udvart rávenni — másika az autonóm erdélyi fejedelemség visszaállítása volt körülbelül olyan viszonyban a Koronához, mint a birodalom államai voltak a császárhoz. A tárgyalásokat a Habsburgok mindkét alkalommal ezeknél a feltételeknél húzták-vonták — az alkudozások mindkét alkalommal 10—10 hónapon át tartanak — mindaddig, míg válságos helyzetük átmenetileg nem enyhül s mikor ez, az első esetben 1704 október végén, a második esetben 1706 júniusában, bekövetkezik, azonnal "megmerevednek" és megszakítják a tárgyalásokat.

Hogy a Habsburgok békekészsége mennyire kizárólag csak külpolitikai és hadihelyzetük kényszeréből folyik, annak demonstrálására — Szekfű Gyula helyett — felvázoljuk a Habsburgok általános külpolitikai és hadihelyzetét mindkét alkalommal.

A Lipót-féle alkudozásokat Széchenyi Pál kalocsai érsek kezdeményezi 1704 januárjában, mikor az udvar azon a ponton van, hogy az Ausztriát dúló kurucok elől Grácba menekül és az első formális békeértekezlet a Recrudescunt Európában való szétdobása után néhány héttel, márciusban jön létre Gyöngyösön, amikor az itáliai hadszíntérről a magyarországi hadműveletek irányítására sürgősen hazarendeli és a haditanács élére állított Savoyai Jenő távollétében az itáliai arcvonal csaknem teljesen összeomlott 9). Vendome (a francia erők parancsnoka) a Garda-tó északi csücskénél állt, a néhány hónappal előbb átcsalogatott savoyai herceg, Viktor Amadeus, két tűz közé szorulva egyre támogatást sürgetett, nyugaton pedig, a Felső-Duna vonalán, Ulmtól Ingolstadtig minden erőd a francia-bajor haderő kezében volt. S hogy a kép teljes legyen, az Oppenheimer-bankház bukása után a bécsi udvar sehol Európában kölcsönt felhajtani nem tudott, Szekfű Gyula pedig, akinek 130.0090 emberéből Lipót néhány hadosztályt kölcsönkérhetett volna, akkor még nem élt. A helyzet csak az angol-holland (Marlborough) és a hannover-hesseni-porosz (Badeni Lajos) haderők felső-dunai hadműveleteinek megindulásakor, májusban enyhül, aminek következtében a Habsburg "békekészség" azonnal eltűnik 10) s csak akkor jelentkezik megint, mikor

9) "The resistance of Austria in Italy was almost negligible that year, for Eugene had been recalled to Vienna to make lead against íhe Hungarian rebel8 as best he could, ahort of monty and short of men", Trevelyan 1. m. 1. köt. 321. 1.

10) "And at his (Nottingham angol külügyminiszter) instigation, as also at that of Marlborough, our Minister, Stepney at Vienna was constantly urging the Emperor Leopold to grant concessions to the armed Hungarian Protestants and Constitutlonalists, so as to face westward against France with his eastern door safely closed behind him, and his hereditary dominions united. But the

az itáliai frontról a magyarországi hadműveleti területre áthozott haderő minden "nélkülözhető" részét – 18.000 embert – most meg már a felső-dunai hadszíntérre kell vinni (július eleje) a már említett höchstädti ütközethez és így időnyerésre van szükség (második gyöngyösi békeértekezlet). A. höchstädti győzelem (augusztus) után a tárgyalások megint megszakadnak), mikor azonban az egyre kétségbeejtőbb helyzetben levő Viktor Amadeus azzal fenyegetőzik, hogy ha nem kap segítséget, kénytelen lesz újra átállni a franciákhoz s ezzel Északitáliai elveszett, oda tehát csapatok kellenek, a tárgyalások fonalát Bécs újra felveszi (selmecbányai értekezlet), sőt kéthónapi fegyverszünetet kér (szeptember közepétől november közepéig). Most, az itáliai hadszíntér helyzete feletti aggodalmukban megint az angolok húzzák ki a Habsburgokat a csávából. Marlborough novemberben betegen utazik Berlinbe és évi 300.000 aranyért kibérel a porosz királytól 8000 embert az olaszországi hadszíntér számára (lásd 5. lábjegyzetet) s miután a szorongás így elmúlt, Lipót végleg megszakítja a békealkudozásokat.

A második, József-féle békealkudozás 1705 októberétől 1706 júliusáig tart és a külpolitikai háttér, cél és stílus Habsburg-részről ugyanaz, mint Lipót esetében volt, legfeljebb csak a részletek különböznek.

Mikor apja halála után három héttel, 1705 májusában az éppolyan hangzatos, mint amilyen üres "Szent Római Birodalom Császára" címet felvette 12), a fiatal Habsburg igen magas lóról kezdte, s miután a poroszok és a hollandok már amúgyis utálták Ausztriát, egy gőgös "császári" gesztussal egy kínos és számára megalázó következményekkel járó diplomáciai konfliktusba került a Habsburg-trón megmentőjével és egyetlen erőforrásával, Angliával is. (Megtiltotta, hogy a hivatalos császári levelezésben Anna angol királynőt "Felséged"-nek (Ihre Majestät) címezzék, helyette a német uralkodó fejedelmeknek járó "Magasságod" (Ihre Serenität)

Emperor, under Jesuit advice, was obdurate" (Public Record Office Manuscripts, State Papers 104, 402, If. 134, 263, 260, Additional Manuscripts (Stepney Papers) 7058, II. 20, 339, 341, (Hatton Finch Papers) 29593, 1704. márc. 16-ról, továbbá A. Legreiles; La diplomatie Francaise et la succession d'Espagne 305–394 l.) Trevelyan i. m. I. köt. 304 l.

11) But the Duke (Marlborough, akit Lipót Mindelheim hercege címmel tüntetett ki a höchstadti győzelem után) would have been even better pleased if the Emperor had taken his constantly reiterated advice to make terms with the Hungarian Constitutionalists and Protestants, and to altain power to finish the Italian war next year. "But the Emperor would rather risk the loss of Italy than come to any terms with the Hungarian demands. Bienheim (utalás Marlborough höchstädti győzelmére, amely többek között arról is nevezetes, hogy nem Höchstädtben, hanem az attól 4 kilométerre fekvő Bienheim nevű faluban vívták. A csatát az angol és francia történetírás így nevezi) only hardened his heart and he began to resent personally the repeated attempts made by Stepney at Vienna, to mediate between himself and his subjects. The Jesuits at his ear were against compromise .." (British Museum, Additional Manuscripts (Stepney) 7069, Stanhope levele Stepneyhez 1704 aug. 29, 7058 ff. 28, 35, 99, 360/b, 7059 f. 31; (Coxe Papers) 29056 (f. 152) Trevelyan i. m. I. köt. 409–401 lapok.

12) A Szent Római Birodalom, amelyről találóan jegyezték meg, hogy sem nem szent, se nem római, se nem birodalom, több mint 300 "államból" lazán összetett konglomerátum . volt, amelyek fölött a "császár" felségjogokat nem gyakorolt.

megszólítást rendelte el, amire aztán kapott a bécsi angol követtől, Lord Stepneytől, kormánya megbízásából egy olyan orrot, amit soha aztán el nem felejtett 13). A kínos affér hullámai még el sem csendesedtek, mikor augusztusban egy újabb sokk érte a bécsi udvart, XIV. Lajos különbékét ajánlott Hollandiának felajánlva nekik Németalföld déli részét (a mai Belgiumot), amely akkor spanyol tartomány volt és a holland kormány hajlandónak nyilatkozott tárgyalni 14). A diplomáciai előkészítés meg is indult és folyt október közepéig, amikor angol rábeszélésre és főleg Marlborough személyes közbelépésére a hollandusok elejtették a tervet a kikötéssel, hogy Ausztria viszont likvidálja a franciák egyre fenyegetőbbé váló pozícióját Felső-Itáliában. Mivel pedig ehhez mindenekelőtt a magyar hadműveleti terület terhétől kellett megszabadulni, mind az angol, mind a holland kormány a magyar kérdés békés megoldását követelte s bécsi követeik közvetítését ajánlotta fel. Így és ennek következtében indulnak meg angol-holland követelésre Stepney angol és Rechteren holland követek közvetítésével október második felében, egy héttel a francia-holland tárgyalások megszakítása után Nagyszombatban 15) a béketárgyalások, most már másodszor, Rákóczi és a császár között és folynak a magyar feltételeket jogosnak és elfogadhatónak tartó két követ Bécsre gyakorolt állandó nyomása alatt egészen a következő év májusának utolsó hetéig, amikor a nyugati hadműveleti területen egy még a höchstädti ütközetnél is nagyobb kihatású fordulat következik be.

A koalíció koncentrált erői Ramilliesnél május 13-án teljes győzelemmel fejeznek be egy 12 napos ütközetet, amelynek hatása alatt Brüsszelben forradalom tör ki Spanyolország ellen, amelytől — 150 évvel Németalföld északi fele (Hollandia) után — Dél-Németalföld is elválik. Ezt a győzelmet megint Marlborough aratta

13) by an almost incredible piece 0f obscurantism, the Viennesa Chancery began to address Queen Anne in formal documents, as "Serenity" instead of "Majesty", denying the title of lawful queen to the sovereign to whose effectual aid last year the Habsburgs owed it that they still occupied their throne! This was too much even for Secretary Hartley's furtive caution; he charged Stepney to let the young Emperor know in good set terms what was thought of this piece of bureaucratic impertinence" (Historical Manuscripts Commission, Portland IV pp. 188—187; Additional Manuscripts (Stepney Papers) 7059, ff. 65. 67, 69—70; Coxe Papers Chap. XXXIII. Trevelyan i.m. II. köt. 51 l.

14) Marlborough levelei Heinsius holland államfőhöz Trevelyan i.m. 2. köt. Appendix A., továbbá Coxe Papers, Chap. XXXVIII, I, pp 453—456, valamint Geyi holland. professzor művének (Nederland's Staatkunde in de Spaansche Succesioorlog) 8—10. és Legrelle i.m. IV. 364—374 lapjai. Trevelyan i.m. II. köt. 58—60 lapok.

15) A császár "békekészségéhez" Herbeville sorozatos magyarországi vereségei is hozzájárultak, akit Károlyi Sándor július-augusztusi dunántúli és a szerb határőrvidék elleni hadműveletei elvágtak Ausztriától, katlanba került, amelyet a Bercsényi hadcsoport északról zárt le, s miután. Herbeville Komáromnál hiába kísérelte meg a kitörést, a kelet felől nyitott katlanból Buda. Szeged, Nagyvárad, Zsibó zegzugos vonalán végigkergetve Erdélyben az ottani Rabutin hadsereghez akart eljutni. Szekfű fogalmazása szerint "Erdélybe ment, ahol Rabutin már nagyon egyedül érezte magát (?)" ("Herbeville romlása" 1705 szeptember-november).

A 65 napon át tartó üldöző hadjárat részleteiről Szekfű egyetlen
hangot sem ír, csupán Herbeville egyetlen sikeres akcióját, a zsibói sáncok sikeres
megkerülését említi meg így: "Rákóczi Forgáccsal és franciáival a zsibói
sáncokban állta útját, de a császáriak megkerülték és megverték" (i.m.
295 lap.)

és megint a Habsburgok használták ki. A bécsi magatartás máról holnapra megváltozott. A császár, mint volt Spanyol-Habsburg birtokra azonnal bejelentette jogigényét Délnémetalföldre, a Szövetségesek nagy megrökönyödésére azonnal követelte annak adóbevételeit, a magyar kérdésben pedig, az összes előzetes megállapodásokat felrúgva s a két idegen követet dezavuálva, hirtelen diktatórikus hangot ütött meg, sőt mivel a méltatlankodó Stepney határozottan fellépett a tárgyalások folytatása és befejezése kérdésében olyannyira, hogy emiatt minden bécsi kormánytényezővel feszült viszonyba került 16), József, aki az egy évvel azelőtt kapott megleckéztetés miatt az angolt amúgysem szerette, visszahívását követelte a magyar ügy miatt 17) és hogy mindezt még meg is tetézze, a felsőitáliai front likvidálásával kapcsolatos angol-holland kívánságot, tervet s az ehhez a holland-francia tárgyalások veszélyében kötött egyezményt megszegve, a ramilliesi ütközet után sürgősen az itáliai hadszíntérre irányított császári csapatokat megállította 18) és a Savoyai Jenő parancsnoksága alá beosztott, angol zsoldban álló hesseni részlegekkel együtt a magyarországi hadszíntérre rendelte 19) és abban a pillanatban, amikor ezek beérkeztek, a nagyszombati tárgyalásokat beszüntette (1706 július 14).

A Habsburgok által felajánlott két "tisztességes béke" pontos és hiteles története Habsburg részről, íme, ez és a fentiekben közölt teljes anyag Szekfű Gyulának a Magyar Történet második kiadása előtt (1935) rendelkezésre állott 20) és Szekfűnek ezt az anyagot ismernie kellett. Ennek ellenére a tárgyalások sikertelenségét Rákóczi Ferencre hárítva, az egész komplexumot a lelkiismeretlen

16) "George Stepney. who could no longer endure the political atmosphere of Vienna and had made himself unpopular with the Imperial advisers by his constant demand that they should come to terms with the Hungarian rebels, was summoned away to Brussels to act there as England's representative in the Condominium". (A koalíció elutasítva József jogigényét Délnémetalföldre, közös birtokba, kondomíniumba vette ezt a területet). Trevelyan i.m. II. k. 1861.

17) A felháborodott angol kormány ezt a fricskát azzal adta vissza, hogy a császár által igényelt területre Stepneyt nevezte ki angol kormánymegbízottként, aki távozása előtt levelet írt Marlboroughnak. "The hearts of these people, Stepney wrote just before he left Vienna, are hardened by your victories, the whole burden of the war against France lies on us". (Additional Manuscripts (Stepney Papers) 7064, ff. 1, 56, 8. 62; 7059, ff. 101, 103) Trevelyan i. m. II. köt. 141 I.
Az angolok egyébként 1711 őszén irgalmatlanul megfizettek a Habsburgoknak magatartásukért. A spanyol trón a Bourbonoké lett.

18) "The result of Blenheim followed by Ramillies should have been to set the Austrian armies free to cross the Alps (az itáliai hadszíntérre). But they were diverted to wage war on the Hungarian rebels, with whom the Emperor Joseph refused to come to terms in spite of the constant solicitations of Marlborough and the English Ministers". Trevelyan i. m. II. köt. J4Ll 1.

19) "In May, 1708. Hessian troops on the way to Italy had been stopped in Bavaria by the Imperial orders. In July and August, while Turin was an the point of falling unless relieved. more Imperial troops were called from the Rhine to the Danube, where an armv of 36.000 men was assembled to make war on the Hungarians". Trevelyan 1. m. II. köt. 141 l.

20) Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Bécsi hadilevéltár kiad.
A. Legrelles: La diplomatie francaise et la cuccesion d'Espagne.
Geyl: Nederland's Staatsakunde in de Spaansche Successioolog.
G. M. Trevelyan: England under Queen Anne.

A levéltári forrásanyagon kívül, kész, feltárt anyag négy – egy osztrák. egy francia, egy holland és egy angol – terjedelmes és részletes műben. A Feldzüge és Legrelles régi kiadások, Geyl műve 1929-ben, Trevelyané 1930-ban jelent meg, a Magyar Történet második, javított kiadása 1945-ben.

francia politika biztatásaival motiválja, amely Rákóczi diplomáciai primitívségét csak kihasználta, "hogy a Habsburg-ház erejének egy részét ott távolkeleten lekösse",

Függetlenül attól, hogy minden nagyhatalom mindenkor kihasználja kis szövetségeseit, a "Napkirály" meg egyébként is mindenkit kihasznált, a Habsburg-ház erejének megosztása éppannyira magyar érdek volt, mint amennyire francia s "a Habsburg-ház erejének lekötése ott távol nyugaton" a magyaroknak legalább annyit ért, mint az ő teljesítményük a franciáknak, emiatt a körülmény miatt akár a Rákóczi politikáról, akár a franciákéról úgy és olyan "megbotránkozással" írni, ahogy ezt Szekfű teszi egy történelmi kiértékelés során, enyhén szólva is kezdetleges dolog volna, ha Szekfűnek nem lenne célja vele. S hogy ez a cél micsoda, hogy mit és kiket akar Szekfű találni, mikor XIV. Lajost üti, átlátszóan megmutatják az alábbi sorok; "Hasonló szolgálatért (!) pártolta és fizette (sic!) — minél szűkösebben — a szicíliai felkelőket és a katalánokat, ez utóbbiakról kancellárja világosan megírta: 'árulókat és lázadókat (!) használni kell, míg lehet s aztán minden teketória nélkül átengedni rossz sorsuknak'. A magyarokra ez az időpont még nem következett be — folytatja Szekfű a sunyi idézet mögül a magyar nemzeti kegyelet és önérzet arcába elhelyezett ökölcsapás után — s ezért XIV. Lajos havi pénzküldeményekkel, tisztekkel és jó szóval egyaránt biztatja Rákóczit a kitartásra. Követének, a gőgös (!) Desalleurs márkinak főfeladata volt, hogy a fejedelmet a békekötéstől visszatartsa" 21),

Nem feladatunk kommentárt fűzni a Szekfű-féle fogalmazásnak sem olcsó propagandaerőlködéséhez, sem a nemzetgyalázás fogalmát kimerítő hallatlan "történetírói" szemtelenségéhez, sem pedig a harminc évvel ezelőtti magyar intellektuális-világ tompultságához, amely ezt eltűrte, ezért a szakmai kritika keretein belül maradva, a fenti idézettel kapcsolatban, amelynek a szavak közül előizzó nem túlságosan "egyetemi tanáros" szubjektivitását bizonnyal érzi az olvasó, csak egy megjegyzésre szorítkozunk. A spanyol örökösödési háború tizenhárom esztendeje alatt XIV. Lajos semmire nem "használta fel" a katalóniaiakat, egyetlen sout nekik nem "fizetett" s őket használat után nem engedte át "rossz sorsuknak" azon egyszerű oknál fogva, mert az egész Bourbon-párti Spanyolországban Katalónia volt az egyetlen tartomány, amely az első perctől az utolsóig, Barcelona férfiak, asszonyok, gyermekek által végrehajtott kétségbeesett és csodálatos védelméig és megrázó pusztulásáig XIV. Lajos tábora ellen és a Habsburg trónkövetelő mellett harcolt és ezt a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem országos hírű professzorának már csak azért is tudnia kellett volna, mert a katalán-tragédia a korabeli Európát éppúgy megrázta, mint korunkban az 1956-os magyar szabadságharc, és az akkori európai közvélemény éppúgy számonkérte (éppúgy minden eredmény nélkül) a spanyol trónért háborút indító Habsburgoktól, Angliától és Hollandiától, hogy hűséges és hősiesen harcoló kis katalán szövetségesüket nem foglalták bele az utrechti békeszerződésbe, hanem ridegen és hálátlanul átengedték

21) Hóman-Szekfű 1.m. IV. köt. 303—304 lapok.

őket "rossz sorsuknak", mint a tiltakozó és demonstráló angol nép maga, és még az egyébként hűvös és tárgyilagos és természetesen angol Trevelyan is a szégyen és felháborodás megbélyegző mondatait írja le tulajdon nemzete akkori! kormányának hálátlan és cinikus magatartásával kapcsolatban 22).

XIV. Lajost nem feladatunk védeni s ilyenre nem is szolgált rá, de a tény az, hogy a szatmári békét éppúgy nem XIV. Lajos kötötte, mint ahogy nem a legyőzött Franciaország diktálta az utrechti béke feltételeit sem.

A tárgyalások harmadszori felvétele, 1711 tavaszán, szintén a bécsi udvar szorult, sőt minden eddiginél szorultabb helyzetével esik össze 23) s mivel ez a szorultság ezúttal nem oldódik fel egy-egy döntő győzelemmel, mind az első kettő, hanem ellenkezőleg, a vereségek sorozata következett az angol pénz és az angol haderő és flotta támogatása nélkül maradt kimerült és a pénzügyi összeomlás végpontján álló Ausztriára, ezek a tárgyalások most már meghozták volna a kívánt eredményt, ha kuruc részről ugyanúgy húzzák, mint. az első kettőt, ahogy Rákóczi Ferenc diplomáciai zsenije tervezte és akarta, hiszen, mint láttuk, az angolok kilépése a háborúból 1711 őszén, sorsdöntő fordulatot jelentett. Szekfű előadásával szemben a való helyzet ez volt.

És nem más a helyzet a Szekfű-tanulmány történelmi konklúzióit illetően a Rákóczi-diplomácia minősége tekintetében sem. Rákóczi Ferenc diplomáciája összehasonlíthatatlanul tehetségesebb és intelligensebb volt, mint a Habsburgoké, nemzetközi súlya pedig a francia-spanyol-olasz világban, amelyhez tartozott, éppúgy, mint a nagy küzdelemben részt nem vevő északi államokban volt legalább akkora. mint a Habsburgoké a saját koalíciójukon belül.

Hogy van-e egy személynek úgynevezett "nemzetközi súlya" és ez mekkora, azt nagyon nehéz megállapítani éppúgy, mint egy évtizedes diplomáciai tevékenység jó vagy rossz minőségét, hisz a "nemzetközi" súly vagy tekintély szóval jelölt fogalomnak a meghatározása maga is nehéz és egy diplomáciai tevékenység "minőségét" nem feltétlenül annak eredményessége dönti el. Egy kis állam ragyogó tehetségű, nagy műveltségű és nemzetközi tisztelettel körülvett fejének súlya meg sem közelíti egy nagyhatalom urának nemzetközi "súlyát", bármilyen tökfilkó is az és a Rákóczi Ferenc nemzetközi értelemben vett alakja és diplomáciája felől nyújtott kép megrajzolásakor Szekfű Gyula egyszerűen a fenti körülménnyel élt vissza, amikor Rákóczi személyének abszolút és nemzetközi státusának a háború pillanatnyi állása szerint hullámzó relatív súlyát, valamint diplomáciájának "hatása" és "eredménye" merőben különböző fogalmait összevissza kavarja és az így létrehozott torzképet a

32) Trevelyan í.m. III. köt. 228, 227 és 238 lapok.

23) Az első kettővel ellentétben ezt már nem külföldi nyomásra, hanem belső kényszerűségből indítják meg és nem húzzák, hanem siettetik.

Habsburgoknak nem hatalmi, hanem "császári" státusa mellé helyezi, éppúgy, mint rangadó konklúzióiban a Rákóczi-Magyarországot sohasem Ausztria, hanem mindig a német birodalom vetületében méretezi olyan előadásmódban, amely azt a benyomást kelti, mintha e két utóbbi fogalom ugyanaz volna, noha ez nem igaz, s ha valakinek, hát egy történésznek ezt tudnia kell.

II. Rákóczi Ferenc, Miksa Emánuel választófejedelem szövetségese, Frigyes porosz király barátja, akinek udvarában XIV. Lajos vagy XII. Károly vagy III. Ahmed éppúgy képviselteti magát, mint Lengyelország vagy Bajorország, Oroszország vagy Poroszország, s akinek későbbi exilstátusa is, XIV. Lajos Franciaországában éppúgy, mint III. Ahmed Törökországában az lesz, ami a trónvesztett uralkodóknak kijár, a korabeli Európa diplomáciai világában egyáltalán nem az az előszobázó, kunyorgáló, itt-ott felhasznált, majd aztán türelmetlenül lerázott obskurus kis "főúri összeesküvő", amilyennek Szekfű leírásában és ehhez a leíráshoz összeválogatott forrásidézeteiben 25) megjelenik és távolról sem naiv és fantasztikus tervekkel "játszó", "tanuló" a diplomáciában, aki, ha történetesen protestáns, akkor, mint Bethlen Gábor és a dédapja, I. Rákóczi György voltak, semmi esetre sem Rodostóban, hanem a restaurált Erdély trónján – ha nem még feljebb – fejezi be életét, hiszen a Habsburg-ház sorsa a 18. század első évtizedében a három protestáns tengeri nagyhatalom: Hollandia, Svédország és főleg Anglia jóindulatának igen-igen vékony hajszálán függött.

23) Szekfű forrásalkalmazási módszeréből már adtunk ízelítőt a hazai helyzetről és a Habsburg-komplexumról nyújtott Szekfű-kép kapcsán. Rákóczi külpolitikájának megrajzolásában Szekfű módszere ugyanaz. Azokon a tényelemeken, amelyek Rákóczinak, udvarának, általában a, Rákóczi-Magyarországnak nemzetközi jelentőségét mutatják, hangsúlytalan mellékmondatokban még a leglényegesebb részleteket is mellőzve siklik át az erre vonatkozó gazdag magyar, francia, lengyel, holland, angol, svéd, török, orosz levéltári anyagokból semmit nem idéz, semmire nem utal, abból az anyagból azonban, 1710–11–12 és későbbi. amely az általános kimerülés és a hosszú európai háború likvidálásának korszakából, majd a száműzetés idejéből való, hat rezignált magyar és három külföldi forrásidézetet és nagyszámú forrásutalást és hivatkozást közül s ezzel Rákóczi és a magyarság nemzetközi jelentéktelensége felől nyújt a magyar olvasó számára egyoldalú, hamis képet és szuggerál bele a magyar köztudatba egy olyan benyomást, mintha a nyolc éves Rákóczi-Habsburg háború valóban nem lett volna több. mint aminek ő jellemzi, könnyelmű és felesleges "kátyúba jutott főúri összeesküvés". Azt, hogy Rákóczi udvarában a Magyarországgal hadban nem álló hatalmak követségeket tartanak és více versa, sehol ki nem mondja. noha a történelmi képnek a nemzetközi státus kérdésében az elsőrendű fontosságú eleme. A XII. Károly svéd királlyal kapcsolatos valóban európai méretezésű diplomáciai akcióról, amely a Habsburgoknak csaknem a nyakukat szegte, s amelynek francia, svéd, angol, orosz. magyar, lengyel és osztrák levéltári anyaga maga egy vaskos nyomtatott kötetre rúg, mint a Rákóczi-diplomácia "irreális" tervével mindössze hat sorban foglalkozik az a Szekfü, aki Csere Mihály borsos magyargyalázó megjegyzéseit, számszerint ötöt egy oldalon át idézgeti és a Rákóczi és Nagy Péter cár között 1707 szeptemberében létrejött varsói szerződésről, Rákóczi Ferencnek az orosz által kívánt lengyel királysága és egy porosz-lengyel-magyar katonai szövetség tárgyában nagyon hiányosan. torzítva, zavarosan, Ötölve-hatolva számol néhány sorban be s a végére minden forráshivatkozás nélkül odateszi, hogy "ma már tudjuk, hogy követei által (Nagy Péter) szláv kétszínűséggel intrikált Bécsben Rákóczi ellen".

Hogy ez mennyire így van s hogy Szekfű Gyula lekicsinylő kiértékelése mennyire nélkülöz minden reális történelmi alapot, annak demonstrálására az alábbiakban egymás mellé helyezzük Szekfű idevonatkozó előadását és az akkori európai külpolitikai helyzet rövid összefoglalását.

"Tárgyalásai során — írja Szekfű Rákócziról —, melyeket egy csomó ágenssel és több állandó követtel folytat, mindinkább légüres térbe sodródik, ahol az európai hatalmakat saját tervei szerint ide-oda tologatja, aszerint, amint az erdélyi fejedelemség megtartása és ezzel a magyar felkelés sorsa biztosítása érdekében jónak látja. Hogy ezek az ő tanácsainak nem engedelmeskednek, hanem önző céljaik után a saját útjukon, a saját lábukon járnak, ez csak pillanatnyi kiábrándulást okoz neki; a játszmát tovább folytatja. Az ónodi abrenunciáció után (1707 június 14) az országát vesztett és a "francia ispotályba" került bajor választónak magyar trónjelöltsége ismét aktuálissá vált s Rákóczi nagy önzetlenséggel (hisz a trónhoz ő állt legközelebb) fáradozik ennek megvalósításán. E célból hozza létre diplomáciájának első valóban irreális tervét; XIV. Lajos közvetítsen és békítse ki XII. Károlyt és Péter cárt. hogy ezzel az északi háború megszűnjék, a svéd forduljon Bécs ellen, a svéd védence, Leszcinsky Szaniszló lengyel király ellen, Miksa Emánuel magyar király, ő pedig erdélyi fejedelem maradhasson". (Hóman-Szekfű i. m. 306. l.)

A fenti előadással szemben a "légüres tér", amelyben Rákóczi irreális diplomáciája naivan játszadozik a következő; Gusztáv Adolfnak, a protestantizmus nagy championjának a dédunokája, XII. Károly svéd király, miután Narvánál megsemmisítette az orosz haderőt (1704) villámgyorsan az orosszal szövetséges Lengyelország ellen fordult, azt elfoglalta, Ágost lengyel királyt és szász választófejedelmet,
aki Szászországba menekült, megfosztotta trónjától, aki helyett a lengyelek Leszcinsky Szaniszlót választották meg, majd miután Oroszország egy részét elfoglalta, 1706-ban Szászországot is elfoglalta és főhadiszállását Altranstadtban, Lipcse közelében ütötte fel, ahol azonnal élénk diplomáciai tevékenység indult meg Rákóczi "irreális" tervének megvalósítására. XIV. Lajos diplomáciai tevékenységének eredményeképpen a sziléziai protestánsokkal való bánásmód ürügyével, valamint előzőleg osztrák területre menekült orosz csapatok internálásának elmulasztása, továbbá egy bécsi magyar arisztokrata sértő megjegyzése miatt (Trevelyan, i. m. II. k. 290 1.) a fiatal svéd király Ausztria megtámadását és Bécs elfoglalását határozta el. Rákóczi "irreális" koncepciójának kivédésére az angol kormány lépett közbe azzal, hogy egyrészt nyomást gyakorolt a Habsburg-kormányra. hogy a sziléziai protestánsok panaszait orvosolja, másrészt Marlborough herceget magát küldték el Altranstadtba Anna királynő képviseletében, hogy beszélje le Károlyt Ausztria megtámadásáról, A látogatás 1707 április 28-án ment végbe s bár a nagyhírű angol hadvezér látogatása nem maradt hatás nélkül, döntő sikere nem volt. "Until the Emperor gave way — írja Trevelyan (i. m. II. k. 292. 1.) —. Charles would not budge. It was not till the first week of September that Vienna capitulated on all points (a sziléziai protestánsok ügyében). Then,

and then only Charles broke up his Saxon camp and marched off behind the curtain of the Russian forests...". Az angol kormány egyidejűleg interveniált a magyar kérdésben is (Rákóczi XII Károllyal egyidőben támadott volna Sziléziában). "The refusal of the Emperor to come to terms with the Hungarians continued to enrage the English Ministers" (Additional Manuscripts 17677, XXX, ff. 273, 277—278) Trevelyan i. m. II. k. 2883. I. Minderről Szekfű Gyula ennyit közöl a nemzetének múltja iránt érdeklődő magyar olvasóval: "A svéd királynak felajánlotta, hogy magyarjaival Sziléziába vonul s ott egyesül vele — XII Károly azonban elutasítóan viselkedett" (Hóman-Szekfű i. m. IV. k. 295. l.) A tények megcsonkításán és összezsugorításán kívül a fogalmazás módjára is felhívjuk az olvasó figyelmét és feltesszük a kérdést, hogy ha Anglia közbe nem lép és Rákóczi Ferenc történetesen protestáns (XII. Károly valóban nem szerette a katolikusokat), mi történt volna a Habsburgok Ausztriájával?

Még jellemzőbb Szekfű előadása Rákóczi orosz politikáját illetően. "(Miután XII. Károly 'elutasítóan' viselkedett) Rákóczi az oroszhoz fordult és Péter cárral kötött egy teljesen végrehajthatatlan szerződést, mely szerint elvállalja a lengyel trónt s a cár viszont megvédi őt a lengyel trónon a svéd ellen" (i. m. 295. l.). A dolog természetesen nem egészen így volt s Szekfű az idézett mű 306. oldalán újra elmondja ezt, némileg módosítva: " . /. egyszerre feltűnik a Kárpátok ormán az északi kolosszus! legbrutálisabb és legönzőbb képviselőjében, Péter cárban. Hogy Péter és XII. Károly kibéküljenek egymással, ennek feltevése nagy pszichológiai tévedés volt, mondhatnók ma, de akkor Péter cár barbár étvágyával maga sem tudta milyen területeket fog még felfalni s úgy látszik Rákóczi indítványával komolyan is (!) foglalkozott". "A cár azonban Szaniszló helyett Rákóczit szerette volna a lengyel trónra helyezni, aki ennek gondolatát sokáig elutasítá magától, de végül elvben beleegyezett, s így sikerült 1707 őszén Bercsényinek a cárral a varsói szövetséget megkötni, melyben Rákóczi megígéri, hogy ha a lengyelek megválasztják, elfogadja a trónt s a cár viszont, hogy a lengyel trónon sereggel fogja fenntartani, a svéddel megpróbál francia-bajor meditáció útján békére lépni, ha pedig ez nem sikerülne s a svéd Magyarországot megtámadná, az ellen is megvédi" (i. m. 306. 1.).

A fenti zavaros és érezhetően csonka előadással szemben a történet a maga integer teljességében a következő:

Az altranstadti francia-bajor közvetítés XII. Károllyal és Rákóczi varsói tárgyalásai Nagy Péterrel párhuzamosan folytak az irányban, hogy XII. Károly kössön békét Nagy Péterrel és Ausztriát támadja meg. XII. Károly követeléseit József császár 1707 szeptember első hetében kötött egyezségben fogadta el s ezzel egy időben jött létre a varsói szerződés Rákóczi és Nagy Péter között, vagyis Rákóczi diplomáciája a maga részét sikeresen elvégezte, a franciáknak nem sikerült sikeresen elvégezni XII. Károllyal a magukét, Trevelyan előadásából láttuk miért. Mikor azonban XII. Károly hadserege 1707 szeptemberének vége felé elhagyta Szászországot és elindult Karéliába, amelyet Nagy Péter hadserege időközben megszállott, Ágost szász választó azonnal bevonult

Lengyelországba és elkergette a trónról XII. Károly protezsáltját, Leszcinsky Szaniszlót. Péter cár most közvetlen tárgyalásokba kezdett XII. Károllyal, akitől csupán egy kikötőt kért a Finn-öbölben, ezzel szemben szövetséget ajánlott neki a Lengyelországot visszafoglalt Ágost ellen, azzal a módosítással, hogy Ágost elkergetése után ne Leszcinsky, hanem Rákóczi legyen a lengyel király. Ebben a tervben nem volt semmi "végrehajthatatlan" s egyébként is Péter cár elgondolása volt, amelyhez Rákóczi csak hozzájárult és csak abban az esetben, ha őt a lengyelek megválasztják. Amint tudjuk XII. Károly a "harebrained Hotspur" (nyúleszű hebehurgya), nem fogadta el ezt az ajánlatot, hanem bemerészkedett Oroszország mélyébe és ott, a poltavai csatában serege teljesen megsemmisült, maga néhányadmagával Törökországba menekült, ahol öt évig bujkált és országa nélküle folytatta a háborút. Poltavában a baltikumi orosz tengeri kijárat kérdése megoldódott, Ágost lengyel királysága nem Nagy Péternek fájt, hanem XII. Károlynak, azonban arról, hogy XII. Károly olyan ostoba volt, Rákóczi nem tehetett.

A kuruc szabadságharcot tehát nem Rákóczi Ferenc nemzetközi jelentéktelensége, diplomáciai hozzánernértése, nem a kuruc haderő "inferioritása", meg "béke után sóvárgása", nem is a csőd szélén álló Habsburgok "100.000 embert ide-oda dobáló" szuperioritása, sőt még csak nem is az az égbekiáltó nyomor 26) buktatja el, amit Szekfű Gyula tanulmányában olyan ékesszólóan, de megint csak tendenciózusan rajzol meg.

A kuruc szabadságharcot — azon felül, hogy a szövetségi rendszer, amelyhez tartozott, elvesztette a háborút — maga a magyarság buktatta el, ugyanazzal a pusztító nemzeti jellemvonásával, amely Muhinál vagy Mohácsnál éppúgy elvégezte a maga ádáz munkáját, mint 1849-ben, 1918-ban, 1945-ben vagy széthulló emigrációnk egymást gyalázó összetevőiben ma is.

26) De Pálffy János gróf magyar ember volt, aki katona létére sem vágyakozott katonai győzelemre honfitársai elcsigázott, éhező csapatai felett, melyeket dunántúli és erdélyi menekültek, asszonyok. gyermekek végeláthatatlan didergő tömegei követtek — Rákóczi elvonulva mellettük, könnyekig meghatva nézte nyomorukat" (Hóman-Szekfű Magyar Történet IV. 309 1.) Ez a leírás így megint csak Rákóczi ügyét akarja diffamálni az olvasó előtt. Szekfű, következetes módszere szerint ehhez a képhez sem tartja szükségesnek megemlíteni, hogy 1709-ben egy emberemlékezet óta nem tapasztalt borzalmas szibériai tél dühöng egész Európában, amelynek következtében elfagy minden. Trevelyan leírása szerint a katasztrofális aratást követő évben Párizsban tízezrével ténferegnek az éhség miatt falvaikat elhagyott, kolduló francia parasztok, kenyérmagvak ára Angliában a kétszeresére, a kontinensen a háromszorosára emelkedik. Hollandiát, Németországot és Ausztriát, ahol szintén éhség van, angol tengeri szállítással mégis úgy-ahogy ellátják, de Franciaország angol tengeri blokád alatt áll. Magyarország meg nem tud behozni, hisz Oroszországban és Lengyelországban a fagy még borzalmasabb volt. Éhínség tehát 1710—11 telén valóban van Magyarországon, csak éppen azt felejti el Szekfű megmondani, hogy miért? S mivel "elfelejti", a szívbemarkoló kép történelmi számlája Rákóczi Ferencet terheli a Hóman-Szekfű Magyar Történetben. Hogy ez miért szükséges Szekfű Gyula számára a kassai dóm kriptájában nyugvó szent magyar halottal szemben, próbálja megfejteni a Rákóczi-kor negyedévezredes határkövénél elborongó hontalan bujdosó ...

A magyarság a maga fantasztikus és végzetes ösztönzöttségével a közös programmal és az egyetlen irányítással való szembefordulásra, a nagy kuruc erőfeszítés idején sem tagadta meg önmagát s az ezeréves bűn, az irigység és a Krisztus megrágalmazására is képes suttogó aljasság, most is elvégezte a maga démoni munkáját és a széthullottság gyengeségének elkerülhetetlen következményében, a kollektív egész bukásában most is elvette a büntetését.

Rákóczi Ferenc emberfeletti nagysága nem kiváló szervezőképességében, intelligens és fáradhatatlan diplomáciájában, megalkuvást nem ismerő jellemében és történetünkben szinte példa nélkül való áldozatvállalásában mutatkozik meg, hanem abban, hogy a maga kuruc-labanc, katolikus-protestáns, paraszt-nemes, dunántúli-tiszántúli, Királyhágón túli-Királyhágón inneni részlegeiben megbomlott, laza magyar komplexumot úgy-ahogy, de ütőképes kohézióban képes volt nyolc évig együtt-tartani olyan keserű küzdelem árán amely végül is felmorzsolta, úgy, hogy ez a daliás és fáradhatatlan ember megtört, rezignált és szomorú bölcsként töltötte el életének utolsó húsz esztendejét, 41 éves korától 61 éves korában, 1735-ben Rodostóban bekövetkezett haláláig.

A parasztság, amely szinte Krisztusának tekintette és megváltóként várta, egyre csalódottabban kezdte kevesellni azokat a mérsékelt és óvatos szociális könnyítéseket, amiket a szabadságharchoz nélkülözhetetlen nemesség elvesztése és önmaga ellen való fordítása nélkül hozhatott s ahogy az évek teltek és a remélt eldorádó helyett áldozatot, lemondást és megfeszített munkát követelt a háború, úgy kezdték dezertálni az annyira várt szabadságharc ügyét azok, akiket annyira a szívébe zárt, a parasztjai.

A nemesség viszont sokallotta ugyanazt, amit a jobbágyság kevesellt s amilyen ütemben kevesedett a jobbágy-teljesítmény és nőtt a birtokokon a munkáshiány és amilyen mértékben nőtt a nemesi vármegyék hadikötelezettsége, úgy kezdett a nemesség hangulata a háború ügye ellen fordulni, mert a nemesi intellektus sem volt képes megérteni, hogy a háborút, ha egyszer megindult, akárhogy is, de végig kell csinálni.

A protestánsok kevesellték a szabad vallásgyakorlat terén hozott intézkedéseit, a katolikusok sokallották, a protestánsok gyanakodva szemlélték, hogy legtöbb tábornoka, Bercsényi, Károlyi, az Eszterházyak katolikusok, a katolikusok rossz néven vették, hogy udvari környezete, Vay Ádám, Ráday Pál, Ottlik György és mások protestánsok. A háború befejezésének álláspontját vallók pártja egyre élesebb ellentétbe került a háború folytatásának szükségét vallók pártjával. Csak egyben volt mindenki egy és alapjában véve mindenki Rákóczi ellen: mindenki sokallotta az adót. A magyarság megint bebizonyította, hogy belső érdekellentéteit és véleménykülönbségeit még ideiglenesen sem, még a súlyos nemzeti veszély torkában sem képes félretenni és figyelmét és energiáját kizárólag csak az

adott és pillanatnyilag mindennél fontosabb nemzeti feladatra koncentrálni,

Rákóczi nagysága és népszerűsége nyomasztóan hatott a mások nagyságát elviselni nem tudó kicsiségre, amely boldogan és mohón ragadott meg akkor is — mint ahogyan boldogan és mohón ragad meg ma is — minden lehetőséget a piedesztálon álló személyeknek a piedesztálról való lerángatására. Gyanúsítások, rágalmak indultak el az ádáz kis törpék obskurus gócaiból, amelyeket mohón elhitt és készségesen terjesztett a kollektív magyar lélek három végzetes történelmi tulajdonsága: az önzés, a gyanakvás és az ellentmondás destruktív hajlama, hiszen olyan vigasztaló élménye az a törpék kicsiségének, ha az ítélkezés bírói pulpitusán egy romboló félórára nagyobbnak és különbnek érezheti magát az — óriásnál.

Sunyi vádak keltek útra Rákóczi egyéni ambícióiról, amikre másoknak kell pénzzel, vérrel adózniok és a suttogó propaganda addig burjánzott 27), míg szét nem marta az egységet és fel nem morzsolta az erőt. Megindultak a "kilépések", a "visszavonulások", az "átállások" — Ocskay László, Bezerédj Imre, Ebeczky Ádám, Bottka Ádám és mások — a véleménykülönbség szervezkedni kezdett s mivel akaratát, mint kisebbség nem tudta ráerőszakolni az irányításra, disszidált — egész megyék dezertáltak — és 1711 tavaszára az elgyengült magyar erő, szinte csak néhány méterrel a cél előtt, leroskadt 149 földbeszúrt lobogó mellé ...

27) A gyanúsítást az ónodi országgyűlésen 1707 június 6-án, nyolc nappal a nevezetes trónfosztás előtt, Túróc megye két követe, Okolicsányi Kristóf és Rakovszky Menyhért, a katonai terhek ellen lázító beszéd hevében egy félreérthetetlen célzás formájában a fejedelem füle hallatára ki is mondották.

A mindig tartózkodóan és uralkodók méltóságával viselkedő Rákóczi érzékeny lelkéből erre kirobbant a méltatlankodás tiltakozása, önzetlen áldozataira rámutatva elégtételt követelt s mivel a két követ bocsánatkérése helyett csak döbbent és zavart csend következett, sápadtan felállt s néhány fakó szóval lemondott a fejedelmi méltóságáról. A rendek csak erre döbbentek rá, hogy mi mehetett végbe ennek az embernek büszke és érzékeny lelkében. Bercsényi Miklós és Károlyi Sándor felugrottak. kardot rántottak és ott helyben felkoncolták a két követet. A suttogó mérget azonban nem sikerült felkoncolniuk.

V.

A BUJDOSÓ FEJEDELEM

Zöld erdő harmatát
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél,
Hóval lepi be a tél...

Balassa Bálint

Nyolc évi harc után eltűntek Rákóczi kurucai a nemzet szeme elől. Akiknek volt otthonuk, hazamentek, akiknek nem volt, azokat elnyelte az erdő, a puszta, meg a tiszai nádasok. Négyezren Moldván át Lengyelországba mentek s később Nagy Péter cár zsoldjába álltak be, százan és százan más országokba bujdostak és, jutott belőlük úgyszólván mindenüvé a kerek világon.

Rákóczi köré — aki a felajánlott amnesztiát nem fogadta el — sokan tömörültek; Rákóczi tartotta őket, míg lengyelországi birtokai bírták, amelyeket elzálogosított 8 mivel a kölcsönöket nem tudta soha többé visszafizetni, zálogban maradtak örökre.

Ő maga, a szatmári békét követő évben Franciaországba ment, ahol — az előzetes egyezség alapján — XIV. Lajos apanázst adott kíséretének eltartására. Az utrechti békéig Versaillesben élt, ugyanúgy mint a másik két országát vesztett uralkodó, mikor azonban az utrechi békét megkötötték s abból Rákóczi Magyarországa kimaradt, lemondott az apanázsáról és visszavonult a francia udvartól, Mivel nagyszámú kíséretének és személyzetének eltartását nem bírta tovább, átengedte nekik gyönyörű versaillesi palotáját!), ő maga pedig teljes visszavonultságban figyelte a francia-osztrák háború alakulását.

1) A kíséret eltartásának költségei fedezésére, a kíséretéhez tartozó Brenner abbé ötletéből, más nagyurak példájára. engedélyt eszközölt ki az udvarnál egy játékkaszinóra s így nyílt meg a palotájában egy kaszinó, Hotel Transsylvanie néven, mely az elegáns világnak és a hasonlóan elegáns félvilágnak divatos szórakozóhelyévé vált, úgyannyira, hogy Marcel Prévost híres regényében, a "Manon Lescaut"-ban is meg van említve. Többek között ezt a játékkaszinó-dolgot tálalta Szekfű "Száműzött Rákóczi"-jában a Rákócziért rajongó magyar nemzet elé, úgy, hogy annak megemlítése, hogy Rákóczi Ferenc maga ott soha meg nem fordult, annak bevételei a kíséret eltartását szolgálták, csak hangsúlytalanul történt meg.

Mikor aztán az utrechti béke után 11 hónappal a rastatti békét is megkötötték – XIV. Lajos 76 éves volt már akkor – s a magyar kérdéssel megint nem történt semmi, Versaillesből is elköltözött Grosboisba, az ottani kolostor egy csendes szobájába.

Mikor egy évvel később új háború tört ki a Balkánon a törökökkel, újra felcsillant valamelyes külpolitikai remény, s mivel XIV. Lajos is meghalt, leghűségesebb híveivel és személyzetének legragaszkodóbb részével Törökországba ment. A fogyó hold országa azonban már régen hanyatlóban volt, a kétéves háború török vereséggel végződött s ezzel elfakult az utolsó remény is. A szultán, III. Ahmed, megbecsülte, vendégként tartotta őt is, kíséretét is, a Márvány-tenger partján egy kis városban, Rodostóban egész utcasorokat bocsájtott a magyarok rendelkezésére.

Rákóczi közel húsz esztendőt töltött Törökországban. Huszonnégyéves exiliumban eltörődött testét 61 éves korában, 1735-ben helyezték a rodostói temetőben nyugalomra édesanyja és mostohaapja sírja mellé?) ahonnan 171 évvel később, 1906-ban hozatták hamvait, anyja, mostohaapja, Bercsényi Miklós hamvaival együtt, kurucainak ükunokái haza és elmondhatatlan pompával és meghatottsággal helyezte nemzete a kassai dómban örök nyugalomra.

Rokonszenves alakja azonban frissen, elevenen, meleget sugárzóan csillog át egy negyedezredév messzeségéből is. Szép törökös arca, két meleg, barna, magyar szeme ott él mindenkiben, aki Mányoki Ádám híres Rákóczi-portréján látta, tette, áldozata, legendás kora és halhatatlan kurucai áttörték a történettudomány zárt világát, meghódították irodalmunkat, költészetünket, színművészetünket, képzőművészetünket és zenénket egyaránt. De áttörték a magyar határokat is.

I. Lipót, I. József, III. Károly, három egymást követő császári ellenfele a nagyvilág számára fakó és színtelen és tartalmatlan árnyékok csupán, II. Rákóczi Ferenc neve azonban ott tündöklik a világ minden enciklopédiájában, kurucainak sajátos egyenruháit két évszázadon át hordta, utánozta a világ minden nagyobb nemzetének könnyű lovassága és kurucainak táncai bejárták a világ minden. színpadát és ma is tanítják őket minden nagyobb balettiskolában.

Rákóczi él, S míg két csontkeze elszakíthatatlanul fogja, tartja a nemzete számára leghűségesebb városát, Kassát, lelke, az élő, lobogó lelke országról-országra járva bujdosik most is, állandóan, pihenés nélkül és a halhatatlan Rákóczi-induló csodás dallamában ott lázít ma is minden hangversenydobogón, minden rádióállomáson, zúgva és zengve és nyugtalanul és nyugtalanítóan száguldozva az éter százféle hullámhosszán, Európában, Amerikában, Ázsiában, Ausztráliában, mindenütt.

2) A rodostói sírokat Törökország 171 éven keresztül gondozta. Gróf Széchenyi István 1818–19-i keleti útja alkalmával elzarándokolt ezekhez a sírokhoz.

S ha egy-egy csendes, fáradt órán itt, ott, amott, egy-egy honjavesztett magyar lakásának rádióján hirtelen és váratlanul felzendül Berlioz Hector kürtjein vagy Liszt zongoráján és a hontalan magyar megrezzenve felüti a fejét, — Rákóczi bolyongó, bujdosó nagy lelke suhan át a szobán.

Mert Rákóczi — él!

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hóman-Szekfű: Magyar Történet III–IV. kötet.

G. M. Trevelyan: Endland under Queen Anne
I. Blenheim,
II. Ramillies,
III. The Peace.

C. J. H. Hayes: A Political and Cultural History of Modern Europe I. köt.
Szekfű Gyula: Mit vétettem én?

A Münchenben 1959 nyarán megalakult Mikes Kelemen Kör a magyar nyelv a magyar könyv és a magyar betű ápolását és terjesztését tűzte ki legfőbb és egyetlen céljául,

A Mikes Kelemen Körbe tömörült emigráns magyar írók, újságírók és könyvnyomtató mesterek hiszik és vallják, hogy csakis a magyar nyelv és a magyar szó az, amely még ébren tartja a hazájukból kiüldözött magyar százezrekben a magyarság-tudatot. S ennek a magyar harcnak egy picinyke kis részese a Mikes Kelemen Kör, melynek minden egyes kiadványa és minden megjelent és ezután megjelenő könyve dokumentum balsors verte Hazánk örök igazsága mellett.

A Mikes Kelemen Kör címei:

Kuratórium: Fiala Ferenc,
Saarbrücken, Neffstrasse 19. Bundesrépublik, Deutschland.

Kiadóvállalat: Editor Süli, 81, Fulham Park Gardens, London, Anglia
Tájékoztató: Marschalkó Lajos, München 45, Pragerstrasse 80.

Jelen kiadványt

A NAGYMAGYARORSZÁGÉRT MOZGALOM

reviziós alapja adta ki a szatmári béke 250-ik évfordulójára és annak teljes bevétele, a szerzői díjat is beleértve, a revíziós alap növelésére szolgál.

A reviziós alap társadalmi úton, évenként három munkaóra bevételének felajánlásából jött létre, olyan magyarok részéről, akik egy egységesen irányított, tervszerűen dolgozó revíziós tevékenység szükségét belátták és ehhez anyagi segítséget nyújtani hajlandók,

A NAGYMAGYARORSZÁGÉRT MOZGALOM

Európában, Északamerikában és Ausztráliában bankfolyószámlákat nyitott, amelyekre csekken, money orderrel, vagy pénzutalványon befizetések eszközölhetők.

Európai Ungarischer Pressedienst, Europäisches Konto,
bankszámlánk: Kreditbank, Saarbrücken, Deutschland.

Északamerikai Hungarian Press Service, American Account, No.
bankszámlánk; M 3304, The Michigan Bank, Detroit, Mich., USA.

Ausztráliai Hungarian Press Service, Australian Account,
bankszámlánk: Bank of South Wales, Ivanhoe Branch, Ivanhoe,
Vic., Australia.

Kérünk mindenkit, aki bárhol, bármelyik bankszámlánkra befizetést óhajt eszközölni, hogy nevét és postacímét tisztán, olvashatóan tüntésse fel a csekk, money order, vagy utalvány hátlapján és befizetésével egyidejűleg egy közönséges levélben értesítse az alap központi kezelőségét (a végleges rendezésig Mr. F. Faith, 20. New Rd., Oak Park, /Melbourne/, Vic., Australia) is.

A NAGYMAGYARORSZÁGÉRT MOZGALOM

reviziós kiadványsorozata Trianon 41-ik évfordulóján, 1961 júniusában indul meg, előbb magyar nyelvű könyvek publikálásával, amelyeket kedvező fogadtatás esetén egy magyarnyelvű havi szemle fog követni, azzal a rendeltetéssel, hogy a nemzethű emigrációt egy széles alapokra helyezett, nagyarányú, komoly összeggel rendelkező, intézményes és állandó idegennyelvű revíziós tevékenység anyagi támogatására megszervezze és együtt tartsa.

Jelen kiadvány a már hosszú idő óta folyó előkészítő tevékenység egy része.

Nagymagyarországért Mozgalom.